

Uspon i pad Babilona

Štepanko, Toni

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:728815>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

TONI ŠTEPANKO

USPON I PAD BABILONA

Diplomski rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

TONI ŠTEPANKO

USPON I PAD BABILONA

Diplomski rad

JMBAG: 0111105255, redoviti student

Studijski smjer: Diplomski studij povijesti

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Povijest starog vijeka

Mentor: prof. dr. sc. Klara Buršić-Matijašić

Pula, lipanj 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Toni Štepanko, kandidat za magistra povijesti, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Pula, lipanj 2019.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Toni Štepanko, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Uspon i pad Babilona* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst, trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Pula, lipanj 2019.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	6
2. POVIJEST BABILONA I NAJZNAČAJNIJI VLADARI	
2.1. Područje Babilonije.....	9
2.2. Starobabilonsko razdoblje.....	11
2.3. Hamurabijeva vladavina.....	13
2.4. Srednjobabilonsko razdoblje i kasitska hegemonija.....	22
2.5. Novoasirska vlast.....	24
2.6. Novobabilonsko carstvo.....	25
2.7. Svršetak babilonske civilizacije.....	30
3. RELIGIJA I MITOLOGIJA BABILONA	
3.1. Panteon bogova starobabilonskog razdoblja.....	34
3.2. Kasitska vjera.....	38
3.3. Kultovi i pobožnost asirskog razdoblja.....	39
3.4. Zagrobni život Mezopotamije.....	40
3.5. Ep o Gilgamešu.....	42
4. ISTRAŽIVANJA I IZVORI	
4.1. Biblijski i klasični izvori.....	46
4.2. Prva istraživanja i iskapanja.....	50
5. ARHITEKTURA BABILONA.....	53
6. ZAKLJUČAK.....	64
7. LITERATURA.....	65
7.1. Internetske stranice.....	69
8. SAŽETAK.....	70
8.1. SUMMARY.....	72

1. Uvod

Ovaj diplomski rad bavi se proučavanjem kulturno i povijesnog značaja Babilona na području drevne Mezopotamije. Prateći kronologiju događaja objasniti će se što je uvjetovalo uspon, odnosno pad babilonskog carstva kroz sva razdoblja njegovog postojanja. Bit će navedeni vladari koji su se istaknuli kroz razdoblja od samog početka 1894. godine prije Krista i stvaranja starobabilonskog carstva do 1595. godine prije Krista. Opisuje se važan događaj za cijelo područje Mezopotamije dolaskom Hamurabija na vlast 1792. godine prije Krista. Nakon njegove vladavine istražuje se kasitska hegemonija koja je trajala sve do 900. godine prije Krista. Razdoblje nestabilnosti nastavlja se i u novoasirskom carstvu s dolaskom Sargona II. na vlast, da bi onda Babilon ponovo zasjao za vrijeme novobabilonskog carstva s Nabukodonozorom II. kao kraljem 605. godine prije Krista. Objasnjava se kako je došlo do konačne propasti Babilona pobjedonosnim pohodom Kira Velikog 539. godine prije Krista i kako je civilizacija zapamćena kroz biblijske i klasične izvore. Kroz metode komparacije i deskripcije pojašnjeni su panteoni bogova koji su se izmijenjivali ovisno o vladarima. Zadnji dio rada analizira arhitekturu najpoznatijih babilonskih građevina, od kojih su dvije uvrštene u svjetska čuda antičkog svijeta.

Babilon, kojemu su slava i radost podareni... Babilon, moć nebesa... Babilon, grad drevne opeke... Babilon, grad kralja bogova... Babilon, grad neiscrpne raskoši... Babilon, grad koji svom narodu mir donosi... Babilon, grad istine i pravde... Babilon, stjecište bogova... Babilon, veza neba i donjeg svijeta... Babilon, grad koji zatire neprijatelja... Babilon, obitavalište Marduka... Babilon, stvoritelj boga i čovjeka... Babilon, mjesto svih zakona... Babilon, temelj kraljevstva... Babilon, koji je stekao mudrost... Babilon, sveti grad... Babilon, veza svih zemalja.

(Tintir, I, 1-51)¹

Još od antičkih vremena ugled Babilona bio je bez presedana, slavu mu pripisuju mudraci iz II. stoljeća prije Krista. Sve do današnjice niti jedan grad nije ulijevao više strahopoštovanja kao Babilon, te je shodno svojoj reputaciji bio najčešće razaran i obnavljan. Njegov karakterističan izgled i svakodnevnica njegovih stanovnika izgrađuju velike civilizacije i kraljevstva drevne povijest Bliskog istoka. Svi moćni vladari toga doba htjeli su ostaviti svoj trag u velebnoj povijesti Babilona, bilo silom i uništenjem ili miroljubivim načinom obnove i izgradnje ovog bisera Mezopotamije. Prema mitu život mu daje Marduk, vrhovni bog i stvoritelj svijeta, te ga pretvara u intelektualno i duhovno središte čiji ugled odoljeva kušnji vremena sve do naših dana.²

¹ George A.R., 1992, 374 f., Tintir: antički toponim za Šuannu, oba naziva za Babilon.

² André-Salvini, B., 2009., 7-8.

“Božja vrata“

Sama etimologija njegova imena svjedoči veličanstvenosti grada. Prvobitno nalazimo ime “*Bâbilu*“ na klinopisima na sumerskome ili akadskom jeziku koji se koristio za označavanje slavni mjesta. Samo ime “Babilon“ nam dolazi iz grčkog oblika, a znači “Božja vrata“ ili “Vrata bogova“. Simbolika riječi “vrata“ povezanja je s radnjom dijeljenja pravde koja se vršila pri ulasku u kraljevsku palaču ili hramove bogova. Imajući to na umu, možemo stoga zaključiti da je Babilon kao središte političke i vjerske vlasti u Mezopotamiji jedinstvena tvorevina ovozemaljskog i uzvišenog odnosno nebeskog. Kao takvog, krasila su ga i brojna druga imena poput “sjedište života“, a iz natpisa iz II. tisućljeća prije Krista naziva se i Šuanna, što znači “Njegova moć je zanosna“. Budući da je zauzeo mjesto starog sumerskog svetog grada istog imena, njegovo se ime može napisati i prema seksagezimalnom sustavu³, što bi u tom kontekstu bilo “vrata“ + 60 s prijevodom u “bog bez premca“. ⁴

Iz biblijskih izvora o Babilonu dobivamo hebrejski naziv “*Babel*“ što je direktan prijevod već spomenutog imena “*Bâbilu*“. Za razliku od drugih klinopisa i zapisa, u “*Knjizi Postanka*“ ime *Babel* dobiva u potpunosti negativnu konotaciju jer se izvlači iz hebrejske riječi za “miješati, brkati“ ciljajući na to da je “*Jahve*“ svima pobrkao govor pri izgradnji babilonske kule. Iz svih natpisa i svjedočenja o imenima Babilona dobivamo široki spektar legendi i mitova o gradu na Eufratu. ⁵

³ Seksagezimalni sustav je brojevni sustav u kojemu je osnovni broj 60. Potječe od starih Sumerana, 2000. godine prije Krista.

⁴ André-Salvini, B., 2009., 8-9.

⁵ Isto.

2. POVIJEST BABILONA I NAJZNAČAJNIJI VLADARI

2.1. Područje Babilonije

Geografski položaj područja "Babilonije" je nešto sjevernije od današnjeg glavnog grada Iraka, Bagdada, pa sve do Perzijskog zaljeva. Istočno se nalazilo gorje Zagros, a podno toga Elam, dok se na jugu i jugozapadu smjestila sirijsko-arapska pustinja.⁶

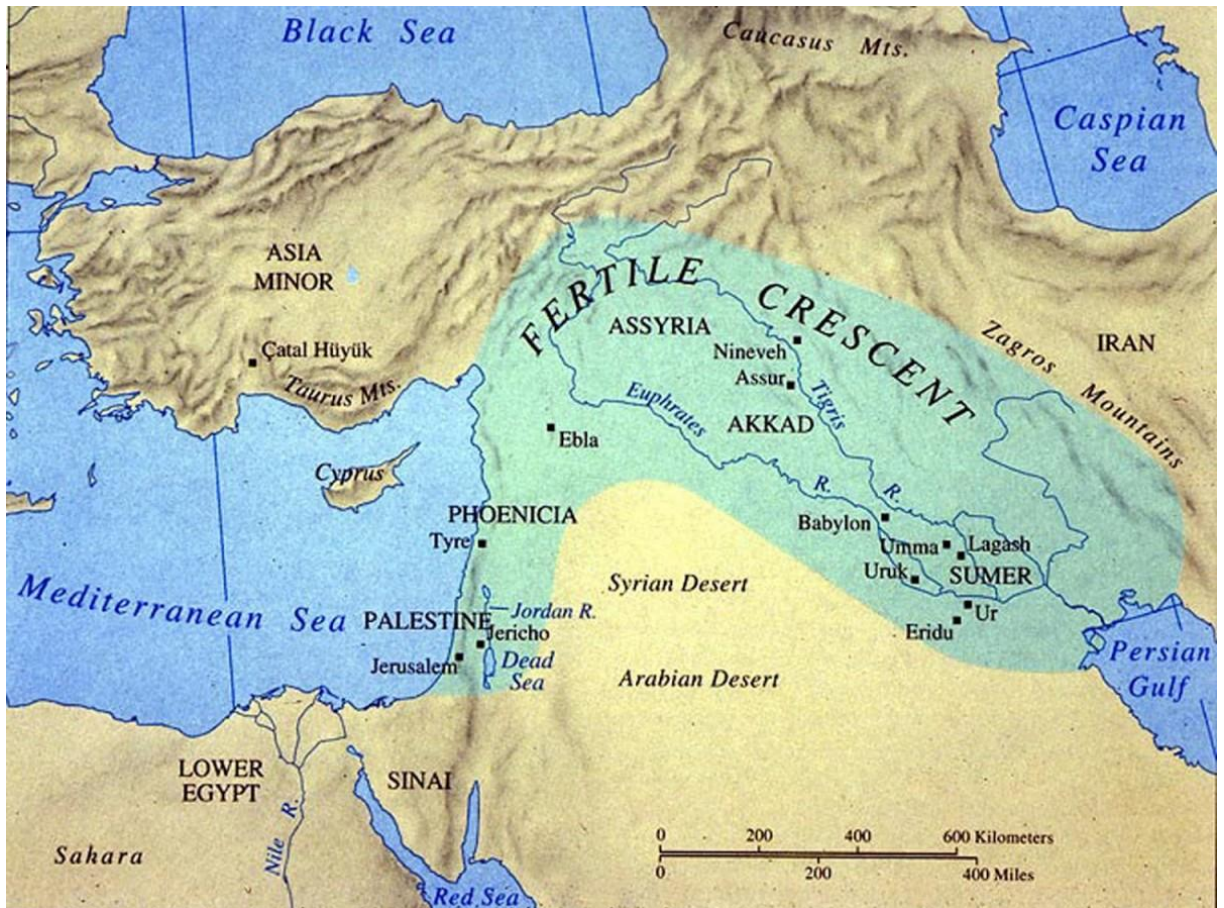
Prije pojave Babilona kao samostalne cjeline područje "Babilonije" obuhvaćalo je dvije velike drevne političke cjeline, a to su sumerska na jugu i akadska na sjeveru. Prvobitno je bila mala amorićanska zemlja koja se pojavila 1894. godine prije Krista s Babilonom kao administrativnim središtem. Grad nije imao preveliku važnost tijekom Akadskog carstva (2335. – 2154. godina prije Krista), no širenje i moć pridobiva za Hamurabijeve vladavine čime postaje jedan od najznačajnijih središta drevne Mezopotamije.⁷ Arheološkim iskapanjima saznajemo da najjužniji dio Babilonije nije postojao sve do riječnih nanosa Eufrata i Tigrisa koji su potisnuli obalu sve dublje u Perzijski zaljev. Vrlo promijenjivo i varljivo tlo, suha i nesnošljiva klima nagnali su Sumerane da izume sustav navodnjavanja tla stvaranjem guste mreže kanala. Nepovoljnim uvjetima je također posredovala i prekomjerna salinizacija tla na jugu, zbog koje su se obradive površine pomicala sve sjevernije. Kako je Babilonija bila siromašna kamenom i drvom za gradnju, morala se razviti snažna tradicija trgovine, pa su tako vrlo rano počeli trgovati s dalekim zemljama poput Afganistana iz kojeg donose lapis lazuli, odnosno ultramarin, koji je poludragi kamen koji se koristio kao nakit. Kako bi osigurali sigurnost karavane koja je prevozila primjerice kvalitetno drvo iz Libanona, drvodjelce su na putu morali pratiti vojnici. Tijekom vladavine kralja Nabonida željezo se uvozilo iz Kilikije, dok iz arhiva hrama Eanna i Ebabbara saznajemo da su velike količine srebra trošili na ovce, odnosno vunu, te na razne egzotična dobra poput vina, olova i boje. Srebro i kositar uvozili su područja južne Turske, odnosno planina Taurus koje su još od brončanog doba bile poznate po bogatstvu rudama. Trgovanje zlatom bilo je također rasprostranjeno jer su kraljevi

⁶ Cravetto, E. (ur.), 2007, 149-150

⁷ Oppenheim A.L., 1977., 34.

redovito slali darove drugim dvorovima u obliku zlata koje je najvjerojatnije dolazilo iz Egipta, Indije i Irana.⁸

Uz nedostatak građevinskog materijala, Sumerani su morali biti domišljati i po pitanju izgradnje vlastitih nastambi i hramova, pa su tako koristili sušenu glinu, što se danas smatra jednim od najznačajnijih industrijskih pothvata čovječanstva, a prema biblijskim je izvorima pripisano Babiloncima.⁹

Slika 1. Područje “Plodnog polumjeseca“ u kojem je smještena Babilonija

⁸ Graslin-Thomé, 2016., 6-14.

⁹ Cravetto, E. (ur.), 2007, 149-150.

2.2. Starobabilonsko razdoblje (cca. 2000. – 1595. pr. Kr.)

Za vrijeme semitske dinastije Amorejaca, doseljenika iz Sirije, koja je svoj uspon doživjela u XIX. stoljeću prije Krista, za vladavine kralja Sumuabuma, Babilon je zauzeo istaknuto mjesto u povijesti Bliskog istoka. Tada su bile ravnopravne mnoge male dinastije, iz gradova Uruka, Ašura i Larse. U ovom razdoblju nastaje 1. dinastija iz Babilona koja će kasnije imati vrhovnu vlast. Čitavo doba koje počinje s vladavinom amorejskih vođa u Larsi, nazivamo starobabilonskim razdobljem. Otkako je Larsa pod Amorejcima zadobila prevlast, sumerski jezik prestaje biti službenim jezikom, a dolazi i do promjene staroakadskog u starobabilonsko narječje.¹⁰

Upravo je u vrijeme Sumuela iz Larse Sumuabum (1894. – 1881.) osnovao I. babilonsku dinastiju, okruživši grad zidinama i započevši borbe protiv Kiša i Kazalua. Te su borbe okončane pod njegovim nasljednikom Sumulaelom (1880. – 1845.), koji je u središnjoj Mezopotamiji, od Sipara na sjeveru do Kazale na jugu, učvrstio prevlast Babilonije. Na jugu je moć Larse trpjela žestoke uspone i padove, što zbog velikih prirodnih nesreća, primjerice premještanja toka rijeke Eufrat, što zbog pobuna gradića na jugu, primjerice Uruka, čije su mjesne dinastije izborile neovisnost, što pak zbog jačanja moći Babilonije, koju je potukao Sinidinam iz Larse (1849. – 1843.).¹¹

Jačanjem dinastija gradova Larse, Asura, Marija i Babilona dolazi do mnogo žestokih borbi za prevlast u Mezopotamiji, a prvi preokret izazvao je vođa elamitskog podrijetla Kudurmabug 1835. godine prije Krista. Protiv njih je mjere poduzeo kralj Ešnune, a nakon tog perioda nestabilnosti na vlast dolazi Hamurabi.¹²

Prije nego će se Amorejci i druga nomadska i polunomadska plemena integrirati u društvo većih mezopotamijskih gradova, mnogi vladari se bore protiv njih. Iz kraljevskih zapisa doznajemo da čak i nakon stapanja u cjelinu ta će plemena zadržati svoj način života i neku vrstu samostalnosti, te se time razlikovati od ostalog stanovništva grada. Zbog toga, vladar amorejskog podrijetla Šamšiadad I. (1813. – 1871.), biva protjeran u izbjeglištvo u južnu Mezopotamiju od strane moćnijih kraljeva

¹⁰ Bleicken, J., 1977., 105.

¹¹ Cravetto, E. (ur.), 2007., 327-328.

¹² Isto.

Marija. Svoju je pronicljivost dokazao kada je od te loše situacije u kojoj se našao, osvojio grad Ekalatum, te se kasnije domogao i asurskog prijestolja. Iz natpisa pronađenih u Asuru doznajemo da je od mnogih kraljeva istočno od rijeke Tigris primao danak, a na putu prema Sredozemnomu moru sebi podigao stelu. Ovim je pohodima teritorijalno ujedinio područje Gornje Mezopotamije, od planina Zagros na istoku, do Eufrata na zapadu, te od Taurusa na sjeveru do Rapikuma na jugu. Njegova je vojska čak došla i do Libanona gdje je krenuo u pohod na planinska plemena koja su prijetila istočnim granicama kraljevstva. Iako je podijelio svoju vladavinu u kasnijim godinama života, te postavio sinove na prijestolje, već nakon 20 godina ovaj ambiciozan pothvat nestaje zajedno s njegovim stvoriteljem. Njegovi sinovi nisu uspjeli zadržati kraljevstva koja je Šamšiadam pripojio sebi, te su uz pomoć susjednih zemalja Aleppa i Ešnune izborili svoju neovisnost.¹³

¹³ Charpin, D., 2002, 812-813.

2.3. Hamurabijeva vladavina

Pred kraj vladavine Šamšiadada I. počinje ekspanzija Asirije na zapad, ali i jačanje Hamurabija koji je vjerojatno bio Šamšiadadov podanik, te je prije njegove smrti vodio bitke protiv Rizina iz Larse. Nakon smrti Šamšiadada I. politička se slika mijenja, a Hamurabi počinje dolaziti do izražaja i u svojim osvajačkim pohodima stavlja Uruk i Izin pod svoj nadzor. Babilonski je kralj pametnim savezništvom počeo dobivati na moći, što je uvelike ometalo Rizina iz Larse koji je ponovo stekao prevlast nad južnom Mezopotamijom.¹⁴

Hamurabi je na prijestolje došao 1792. godine prije Krista, preuzevši tron od svog oca Sin-mubalita, koji iako je vladao relativno novim i malim kraljevstvom bio je prvi koji se proglasio kraljem. Bio je najznačajniji vladar I. babilonske dinastije koja je na vlasti u Babilonu bila od dvadesetog i održala se do kraja sedamnaestog stoljeća prije Krista. Kao mladić dolazi na prijestolje, a njegova plodna karijera obilježena mnogim uspjesima traje impresivne 42 godine.¹⁵

Hamurabijevi su prethodnici osigurali vlast nad gradovima Borsipe, Kiše i Sipara, no njegov je apetit za osvajanjem i ekspanzijom u potpunosti zasjenio sve minorne pothvate onih koji su došli prije njega, i postavlja visoku granicu za one koji će doći poslije. Zbog formiranja mnogih malih gradova-država koje su tijekom zlatnog doba Mezopotamije doživljavali procvat, sama geografska je situacija bila složena, te uvjetuju mnogim promijenama granica na području južne Mezopotamije. Tamo je vladao jedan od njegovih najvećih rivala i neprijatelja njegova oca, kralj Rizin iz Larse koji je nasljedio tron od svog brata Warad-sina. Njegova želja za osvajanjem urodila je plodom odmah pri stupanju na vlast, te si pripaja susjedne gradove-države, među kojima je i Isin. Budući da je do 1808. godine prije Krista Larsa toliko narasla u moći, Hamurabi je imao težak zadatak pred sobom, a to je bilo suočavanje s opasnim neprijateljem na južnim granicama. Rizin, koji je vjerojatno bio svjestan činjenice da je Hamurabijev otac, Sin-mubalit, bio dio saveza stvorenog protiv njega 1810. godine prije Krista., znao je da će prije ili kasnije morati stupiti u otvoreni sukob s Hamurabijem.¹⁶

¹⁴ Cravetto, E. (ur.), 2007., 330.

¹⁵ Van De Mieroop, M., 2005., 3.

¹⁶ Van De Mieroop, M., 2005., 5.

Dok je Šamšiadad bio živ, Hamurabi nije poduzimao velike vojne pothvate, već je umjesto toga odlučio, razvijati svoju državu kroz razne političke i pravne odredbe. Vladari su još i tada imali tendenciju hvaliti se, pa tako ni Hamurabi nije bio drugačiji, u svim je svojim zapisima iskazivao svoju veličinu. Po naredbi bogova Hamurabi je došao "uspostaviti pravdu u kraljevstvu", ali isto tako i u svijetu punom kaosa. Hamurabijev zakonik došao je tek u kasnijim godinama njegove vladavine, kako bi spasio svoj narod od dužničkog ropstva prvobitno je otpisao dugove svojih podanika, što će se pokazati kao ključan potez u konsolidiranju svoje vlasti. Dugovi su bili veliki i rasprostranjen problem u babilonskome društvu, te je svojim potezom Hamurabi stekao naklonost svoga naroda.¹⁷

Hamurabijeva prijestolnica Babilon pod njegovim je vodstvom postala moćnija nego ikada dosada, a on je nadzirao sve od gospodarskog i društvenog života do pravnog i političkog djelovanja. Svojim je diplomatskim metodama pridobio susjedne kraljevine Asura i Marija, te s njima sklopio vojne saveze, a kako bi konsolidirao svoju vlast načinio je "zakonik" koji mnoge kazne provodi na način "oko za oko, zub za zub".¹⁸

Važno trgovačko središte na istoku bilo je kraljevstvo Elam o kojemu se zna još iz sumerskih spisa, kao bogata zemlja puna resursa kojih je bila oskudica u Mezopotamiji činila se kao idealnim saveznikom.¹⁹ Kao spona Mezopotamije i azijskih zemalja, Elam je održavao trgovačke puteve čak i sa civilizacijama smještenim u dolini rijeke Ind. Kontrolirao je puteve kojima su se prevozili razni materijali važni za proizvodnju oružja i oruđa potrebnih u cijeloj Mezopotamiji, te naravno dragog kamenja koji su dolazili iz Afganistana, a korišteni su kao nakit i općenito za ukrašavanje. Građevni materijali poput kamena i drveta su također morali biti uvoženi iz Elama jer je u bezvremenskoj pustinji bilo teško naći kvalitetnog materijala za izgradnju nastambi.²⁰

¹⁷ Isto, 10.

¹⁸ André-Salvini, B., 2009., 30-31.

¹⁹ Van De Mieroop, M., 2005., 16.

²⁰ Levin, J., 2009, 50.

Elam je oduvijek bogata zemlja zbog silnih trgovačkih ruta, pa je shodno tome mogao plaćati veliku vojsku s kojom bi napadao druge mezopotamijske pokrajine, no nikada se nisu zadržavali na pokorenim teritorijima. 1781. godine prije Krista su poslali vojsku u pomoć Šamšiadadu protiv plemena koja su obitavala u gorju Zagros, ali su se povukli čim je kampanja završila. Unatoč prividnoj neutralnosti Elama, narodi Mezopotamije su uvijek priznavali suverenitet Elama nad njima zbog velikog bogatstva i utjecaja koji su imali na susjedne gradove-države, uz to su također bili u bliskim odnosima s Babilonom. Međutim kada je 1767. elamsko vodstvo odlučilo osvojiti zemlje nad kojima su imali utjecaj i proširiti svoje granice, što je na kraju dovelo do prekomjernog širenja, Hamurabi je to iskoristio i pokorio ih samo dvije godine kasnije. Smrću Šamšiadada 1776. godine prije Krista i podjele njegova kraljevstva Gornje Mezopotamije, Ešnuna je postala najjača država u regiji, a vladar Elama je znao da mu Ešnuna blokira prolaz na zapad, pa je započeo diplomatske kontakte s vladarem Marija, Zimri-Limom. Elam je u Ešnuni, koja je iznenada doživjela procvat, vidio prepreku do ostatka Mezopotamije i njenih trgovačkih puteva. Mari je također htio zbaciti vladara Ešnune, koji je upadao s vojskom na teritorij Marija i poticao njegov narod na pobunu protiv vlasti. Kako bi pridobio i sam Babilon na svoju stranu, vladar Marija slao je brojne darove dvoru Babilona, a time možemo zaključiti da su se i oni priključili u savez protiv Ešnune.²¹

Prvi veći sukob koji je Hamurabi imao u svojoj probitačnoj vladarskoj karijeri bio je protiv Elama, no Hamurabi je uz mnoge saveznike također imao sreće u ratu s Elamom. Zbog utjecaja i moći koju su uživali u Mezopotamiji, Elam je smatrao da može poraziti Hamurabija, te prvi kreću u napad, međutim 1764. godine prije Krista Hamurabi je porazio vojske Elama koja je krenula u ofenzivu protiv njega. Ključni faktor ovdje je bio što sam Hamurabi nije bio agresor, već je samo odgovorio silom na prvobitnu agresiju Elama. Svojim je istančanim diplomatskim sposobnostima pridobio Zimri-Lima iz Marija na svoju stranu, no međutim nije uspio nagovoriti Rizina da mu pomogne, on je i dalje pokušavao ostati neutralan u ovim sukobima kako bi se kasnije pokušao okoristiti tuđim posrtanjem u ratu. Sretna okolnost za Hamurabija bila je pobuna u Ešnuni, koja je destabilizirala vlast i time olakšala posao Hamurabiju koji je lakoćom osvaja te se okreće prema drugim zemljama regije.²²

²¹ Van De Mierop, M., 2005., 16-17.

²² Isto, 27.

Budući da se tijekom rata Rizin iz Larse nije odazvao na pozive u pomoć Hamurabija, ovaj je to shvatio kao direktnu uvredu njegovoj vladavini i zaputio se na granice Larse. Iako je bio već stariji čovjek u to vrijeme, Rizin je upravljao snažnom državom i zasigurno je bio jedan od Hamurabijevih najvećih rivala u borbi za moć u Babiloniji. Država Larsa, je nakon osvajanja Isina, od 1794. godine prije Krista uspostavila prevlast nad cijelim područjem od Perzijskog zaljeva do granice s Babilonom. Osvajačke pohode je poduzeo Rizin koji je 1822. godine prije Krista naslijedio svog brata Warad-Sina. Njihov otac, Kudur-Mabuk je 1834. godine prije Krista došao do prijestolja na koje je postavio Warad-Sina, dok je sam vladao u Maškan-šapiru.²³

Zbog neodazivanja na Hamurabijeve molbe za pomoć pri ratovanju, 1763. godine prije Krista Hamurabi kompletno zatvara mogućnost za daljnjom diplomacijom s Rizinom te mu objavljuje rat. Diplomatski potkovan Hamurabi je imao pomoć saveznika koji su mu već asistirali u prošlom ratu protiv Elama.²⁴ Država mu je bila u kompletnom rasulu, sam Rizin je ostao u Larsi, a obranu sjevernog dijela je prepustio svom bratu Sin-mubalitu koji se sklonio u Maškan-šapir. Grad je međutim vrlo brzo pao, pa je tako Hamurabiju preostalo samo osvojiti Larsu. Okolne gradove je također osvojio, do 1763. godine prije Krista pod njegovu vlast pali su i Nipur i Isin, a nakon toga stade opsjedati Larsu. Hamurabiju također u pomoć pristiže stari saveznik Elama koji je promijenio stranu, te čak kontaktira i sam Elam za pomoć. Broj vojnika koje je Hamurabi imao na raspolaganju, ako mu pribrojimo sve saveznike koji su se odlučili boriti na njegovoj strani bio je znatno veći nego što je Rizin mogao odbiti. Poznato nam je da je imao vojsku iz Babilona, oko 2000 ljudi iz Marija, 1000 iz Malgiuma. Unatoč očitj premoći Hamurabija, Rizin se nije predavao tako lako, već je izdržao šestomjesečnu opsadu, no na kraju je pokleknuo zbog nedostatka hrane u gradu. Nakon pripajanja Larse, nije dugo odmarao, već se usmjerio k novim osvajanjima.²⁵

²³ Van De Mieroop, M., 2005., 31-32.

²⁴ Isto, 35.

²⁵ Isto.

Mnogi su gradovi pokleknuli pred Hamurabijevom vojskom, a sljedeći rival bila je Ešnuna koja je zbog svoje blizine bila savršena meta za daljnja osvajanja, a tada je već postala nezavisna država, pa je sukob s Babilonom bio očekivan. Kulturno je Ešnuna bila pod babilonskim utjecajem, imali su identičan jezik i vladarske titule, vrhovno božanstvo bilo im je Tišpak²⁶, bog rata i vojnika, koji je bio iznimno popularan u Babiloniji. Do 19. stoljeća prije Krista, vladari Ešnune su bili dovoljno jaki da nametnu svoj utjecaj okolnim državama. Nagađa se da je čak i Šamšiadad jedno vrijeme bio njihov vazal te im morao plaćati danak, dok je godinama kasnije njegov sin Išme-Dagan tražio savez s Hamurabijem.²⁷

Zimri-Limu je bilo u interesu da ostane u dobrim odnosima s Ešnunom, te je stoga priznao nadmoć Ešnune nad Marijem. Hamurabi koji je dotad redovito dobivao pomoć u ratovima od svojeg saveznika u Mariju u ovome činu vidi izdaju, te se odluči osvetiti obama gradovima. Iz pokorenih područja na jugu Hamurabi je oformio vojsku koja će pokoriti Ešnunu. Kako bi prevagnuli rat u svoju korist, vladari Ešnune su platili veliku količinu žita kako se tada snažni Elam ne bi ponovo umiješao u rat. Iskoristili su svoj jak utjecaj i bogatstvo te su nahuškali pleme Gutejaca na Larsu koja se činila manje branjenom, kako bi odvratili pozornost Hamurabija od njegovog primarnog cilja.²⁸ Ne zna se kolika je bila Hamurabijeva vojna snaga no osjećao se dovoljno snažnim da unatoč taktikama diverzije vladara Ešnune svejedno napadne njihov grad i obrani Larsu od prodora Gutejaca. Dokazi o ratu su šturi pa se malo toga se zna o samom tijeku ratu, ali sa sigurnošću možemo reći da je Hamurabi ostvario pobjedu nad Ešnunom i Gutejcima 1762. godine prije Krista čime je pripojio još jedan rivalski grad svome carstvu. Ešnuna je i dalje nastavila uzrokovati probleme Hamurabiju jer njihova moć nije pretjerano opala čak i nakon poraza pa su tako podizali velike pobune protiv njega, što ga je na kraju natjeralo da se vrati u grad s vojskom 1756. godine prije Krista i sruvni im gradske zidine kako bi konačno stao na kraj neposluhu.²⁹

²⁶ Pritchard J.B., 1969., 165., Tišpak – Akadski bog vojnika i zaštitnik Ešnune

²⁷ Van De Mierop, M., 2005., 41.

²⁸ Isto, 51.

²⁹ Isto, 52.

Hamurabijeva ga ambicija vodi na sjever, gdje je nakon aneksiranja Ešnune 1762. godine prije Krista bio spreman napasti svog zadnjeg rivala, grad Mari. Međutim Zimri-Lim je godinama potkupljivao Babilonce da špijuniraju Hamurabija i izvještavaju ga o njegovim planovima, tako da je bio jako dobro informiran o onome što slijedi. Unatoč špijunima i informiranosti o Hamurabijevim nakanama, Zimri-Lim nije se mogao oduprijeti neprijateljskoj vojsci, koju je također sačinjavalo 20 000 vojnika iz Ekallatuma koji je bio veliki neprijatelj Marija. Grad napadaju s dvije strane, i nemoćni Mari pada pod velikim Hamurabijem. Iako iz izvora nisu poznati detalji same bitke, evidentno je da Hamurabi i njegovi saveznici relativno brzo okončavaju bitku u svoju korist.³⁰

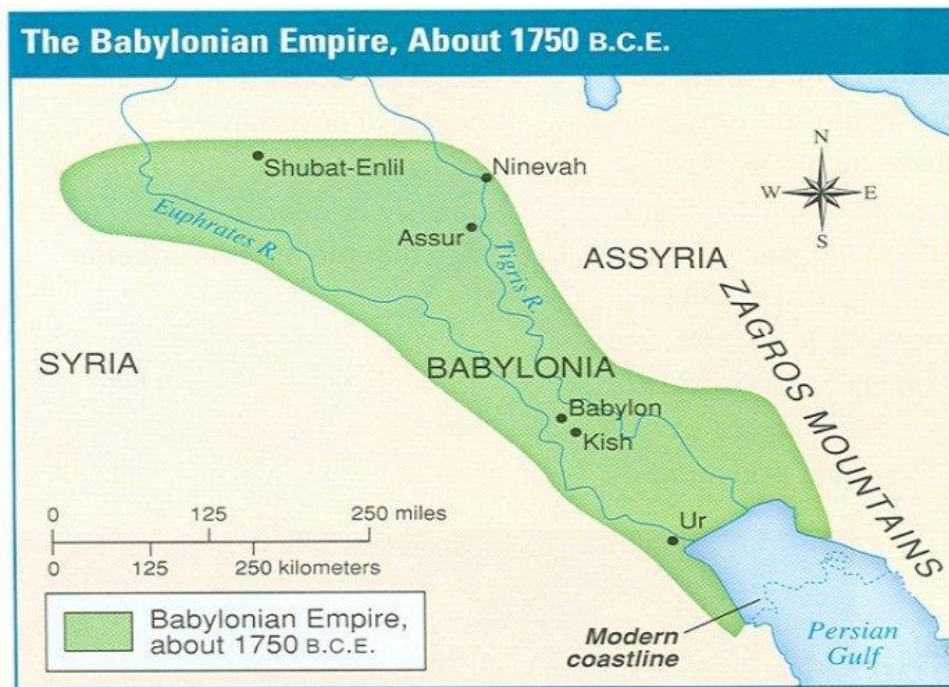
Kao i mnoge druge zemlje koje su pale pod Hamurabijevu vlast, tako i sam Mari diže pobune protiv njega. Pa tako 1759. godine ponovo dižu bunu protiv njegove vladavine Hamurabi je morao stati tome na kraj, te je dolazio ponovo ih podčinjavati.³¹

Osvojivši gradove svih rivlaskih kraljevstava postaje vladar najvećeg kraljevstva sve do vremena Nabukodonozora, te kasnije Kira Velikog. Osobno je upravljao Larsom i Babilonom, a u Ešnunu i Mari je postavio svoje vazale da upravljaju umjesto njega. Ostale državnice koje su još postojale na području Mezopotamije nisu predstavljale nikakvu opasnost za njegovu vladavinu. Nije se njima zamarao te je počeo izgrađivati svoju državu u moralnu i pravednu zajednicu kako mu je to naređeno od strane bogova.³²

³⁰ Van De Mieroop, M., 2005., 75.

³¹ Van De Mieroop, M., 2005., 76.

³² Levin, J., 2009., 80.

Slika 2. Hamurabijevo carstvo oko 1750. godine prije Krista

Kako bi svome carstvu omogućio život na način koji je to Marduk zamislio kulminira u izradi njegovog poznatog zakonika. Francuski su arheolozi 1901. godine pronašli zakonik iskapajući u vrtovima oko hrama posvećenog Šamašu u Suzi.³³ Hamurabijev zakonik datiran u razdoblje 1754. godine prije Krista visok je oko 2 metra, a na njemu se nalazi ukupno 282 zakona prema kojima dobijamo uvid u način na koji su se odrađivale kazne u njegovo vrijeme. U dokumentu su bili navedeni osvojeni gradovi i regije, a smatra se da je dokument napravljen u zadnjim godinama njegove vladavine. Zakonik uvodom i epilogom hvali Hamurabija u prvom licu opisivajući ga kao onog koji je odabran od bogova da uvede red i pravdu u svijet. Zakonik se bavi propisima iz obiteljskog, kaznenog, bračnog prava, a kazne koje je propisivao bile su ponekad nelogične i drakonske. Iz njega saznajemo mnogo o odnošenju prema ženama i robovima koji nisu imali jednaka prava poput slobodnih ljudi, ali gledajući u duhu vremena u kojem je napravljen dolazimo do zaključka da je iznimno važan izvor za poznavanje robovlasničkih i pravnih odnosa antičke Mezopotamije.³⁴ Problematika zakonika jest u tome što je prepun nedosljednosti, često se spominje smrtna presuda, a i generalno pravo jest da se ide na uštrb žena i općenito ljudi nižih staleža.

³³ Levin, J., 2009, 15.

³⁴ Van De Mieroop, M., 2005., 101.

Povjesničari stoga smatraju da se na ovaj zakonik ne treba gledati kao na pravni dokument budući da ne uređuje pravne i političke probleme u državi, već kao podsjetnik budućem pravosuđu.³⁵

O samom zakoniku znamo da je ploča diorita³⁶razlomljena na tri dijela koja su s lakoćom spojena u jednu cjelinu. Na prednjoj strani vidimo bareljef koji prikazuje Hamurabija kako dobiva zakone od boga Sunca, a ta simbolika nam ukazuje na moguću povezanost s Mojsijem koji je dobio Deset Božjih zapovijedi od Jahvea na isti način. Ispod reljefa upisano je 16 stupaca teksta od kojih 4 i pola čine uvod, dok se na poledini nalazi 28 stupaca od kojih zadnjih 5 čine epilog. Iz njih saznajemo o Hamurabiju kao velikom ratniku, pobožnom kralju, koji je uništio sve svoje neprijatelje sjeverno i južno od svog kraljevstva. Svojim ljudima osigurao je mir i sigurnost, obnovio gradove i jarke, uspostavio božanske kultove i time ujedinio svoj narod. Proučavanjem zakonika saznajemo da su u vrijeme Hamurabija postojala tri staleža ljudi. Prvi, awîlum sačinjavali su vlasnici kuća i imovina, uglavnom bogati ljudi višeg staleža. Drugi su bili muškênum, a prema etimologiji te riječi doznajemo da su to siromašni ljudi, no i dalje slobodni koji su mogli posjedovati imovinu i vlastite robove. Treći, wardum-amtum, sastojali su se od muških i ženskih robova.³⁷

³⁵ Cravetto, E. (ur.), 2007., 338.

³⁶ Diorit - intruzivna magmatska stijena sive ili ponekad plave boje koja se u antičko vrijeme često koristila u umjetnosti. Otuđivanje diorita Sargon navodi kao jedan od razloga za vojne pohode i ekspanziju.

³⁷ King L.W., 2012., 11.

Slika 3. Hamurabijev zakonik

2.4. Srednjobabilonsko razdoblje i kasitska hegemonija (1595. – 900. pr. Kr.)

Datum pustošenja Babilona od strane hetitskog kralja Muršilija I. smatra se ključan u računanju kronologije antičkog Bliskog istoka.³⁸ Prema Venerinoj ploči³⁹, koja opisuje položaj Venere za vrijeme vladavine kralja Ammisaduga postoje samo četiri datuma koji bi prema pomrčinama mogli biti točni kada govorimo o propasti I. babilonske dinastije. Datum 1595. je isključivo odabran jer je konzistentan s kronologijom prihvaćenom od strane većine povjesničara 20. st.⁴⁰

Upad i pustošenje grada od strane Hetita utkalo je put Kasitima koji su svega par godina nakon toga pod vodstvom Aguma II. (1592. – 1565.) u potpunosti zavlada južnom Mezopotamijom i uspostavili dugu i uspješnu vladavinu nad tim područjem. Svoju su vlast također širili i sjeverno prema Asuru.⁴¹

Kasitski su vladari diplomatskim i trgovačkim putevima gradili dobre međucivilizacijske odnose s faraonima Egipta. Iz arhiva u Amarni, gdje su pronađeni brojni epigrafski dokumenti o trgovanju saznajemo da su pisma i pokloni stizali na egipatski dvor s cijelog Bliskog istoka. Iz toga također saznajemo da Asirija ponovo jača pod Ašurubalitom I. (1365. – 1330.) koji želi spriječiti hetitsku prijetnju tako što će sklopiti savez s Egipćanima i konsolidirati svoju vlast nad Babilonijom. Uspio si je nakratko podrediti Mitani, srušio je Ninivu, a kroz sklapanje brakova s moćnim saveznicima počeo je postepeno utjecati na kasitsku dinastiju i s vremenom zagospodariti Babilonijom, te popločiti put novoasirskoj vladavini.⁴²

Iako je na tron postavio Kurigalzu II. koji mu je bio odan, Asirci su imali velikih problema održavajući mir u Babiloniji. Nadzor im otežavaju nomadski narodi koji redovito upadaju na njihov teritoriji i učestale pobune duž Babilonije.⁴³

³⁸ Pruzsinszky R., 2009.,183.

³⁹ Weir J.D., 1972, 1., Venerina ploča – Zapis astronomske promatranja Venere, sačuvano na mnogim pločama klinastim pismom, a datira se u vrijeme kralja Ammisaduga.

⁴⁰ Banjević B., 2006.,251-257.

⁴¹ Cravetto, E. (ur.), 2007., 359.

⁴² Isto, 360.

⁴³ Isto, 360-361.

Unatoč učestalim problemima, njegov nasljednik Tukultininurta I. uspio je učvrstiti snagu svog kraljevstva tako što se nametnuo kao iznimno sposoban vojskovođa, pa je tako ratovao i porazio državnice na sjeveru, prijeteće vladare na zapadu, zemlju Gutejaca na jugistoku, a i sam Babilon je više puta zauzeo i opustošio. No, međutim, njegovi buntovni sinovi su se okrenuli protiv njega i stavljaju grad pod opsadu tijekom koje i sam Tukultininurta I. umire, a carstvo upada u kratki period stagnacije.⁴⁴

Kako je kasitska vlast opadala, na jugu Mezopotamije jača II. isinska dinastija, čiji je najpoznatiji vladar bio Nabukodonozor I. Za njegove vladavine Babilon konačno dobiva prvu lokalnu dinastiju nakon 600 godina tuđinske vlasti, a Marduk se konačno vraća na svoju mjesto kao najuzvišenije božanstvo. Babilon ponovo postaje središte religijskog i zemaljskog svijeta, a plod toga može se vidjeti u *Epu o stvaranju* koji govori o Marduku kao vrhovnom božanstvu koje je pobijedilo snage kaosa i oblikovalo Babilon prema svom navođenju.⁴⁵

Moć Babilona nije se bitno mijenjala ni pred kraj uspješne vladavine Nabukodonozora I., čak i s vladarom Tiglatheserom I. (1115. – 1077.) koji se okrunio “kraljem svijeta“ i poveo pobjedničke pohode na sjever protiv Aramejaca. O samom padu II. isinske dinastije nemamo puno izvora. Podaci su iznimno šturi i ne govore nam ništa o mogućem kraju II. isinske dinastije, a redovito su samo upravni spisi lako Babilon u tom periodu nije širio svoju vlast, imao je itekakvu političku i diplomatsku moć, pa je tako redovito bio u savezništvu s Asircima kako bi se mogao obraniti od čestih aramejskih prodora.⁴⁶

⁴⁴ Cravetto, E. (ur.), 2007., 361.

⁴⁵ André-Salvini, B., 2009., 35-36.

⁴⁶ Isto, 363-364.

2.5. Novoasirska vlast

Babilon je kako je već spomenuto, neodoljiv grad za sve vladare. Njegovu naklonost mnogi su priželjkivali, bilo milom preko raznih darovnica, a kada to ne bi upalilo onda i silom, što možemo vidjeti u slučaju Asiraca koji se svim snagama pokušavaju pokušavaju domoći babilonskoga trona. To im polazi za rukom sa Sargonom II. Asirskim (721. – 705.) koji svoju vojnu nadmoć pokazuje nad babilonskim kraljem Merodakbaladanom II., koji bježi pred njim u močvarno područje južne Mezopotamije i prepušta mu tron. Kao vladar Sargon je obnovio hramove i utvrde grada kako bi imao naklonost religioznog stanovništva čija je kulturna nadmoć ključ zadržavanja vlasti u gradu. Kako je sila općenito dobro oružje u podčinjavanju ovog otpornog grada, dolazimo do vladara koji ga je srušio sa zemljom.⁴⁷ Sanherib je ovaj čin detaljno opisao u svojoj pripovijesti, gdje govori o tome kako je sve na što je naišao zapalio, da je hramove, zidine i zigurate u potpunosti uništio. Zgazio je time i bogove Babilona u ime boga Ašura čiji je kult uveo u babilonske obrede. Kanale je iskopao kroz grad kako bi potopio zidove i same temelje grada time ga pretvorivši u poljanu. Babilonce je prerezao mačem, a Eufratu je dozvolio da odnese grad do mora.⁴⁸ Njegovo pustošenje grada ostavilo je traga na stanovništvu Mezopotamije, da je vjerojatno prorok Jeremija, govoreći o uništenju Nabukodonozorovog Babilona imao na umu ovaj čin Sanheriba. No, krv se inače krlju vraća pa je tako Sanherib ubijen od strane svojih sinova koje nije uključio u svoju vlast. Za vladavine Ashardona govori se o ponovnom procvatu grada i njegovih podanika, a njegov sin Asurbanipal, također je nastavio očevim putem u izgradnji i obnovi hramova, te dao za izraditi Mardukov kip jer je njegov djed Sanherib, u svome pustošenju biblijskih razmjera uništio i Mardukov kip u gradu. Njegovom smrću asirsko se carstvo raspalo, a težnja Babilonaca da se ponovo ujedini kao samostalna slobodna cjelina uzima maha i to Nabopolasaru otvara put ka stvaranju Novobabilonskog Carstva.⁴⁹

⁴⁷ André-Salvini, B., 2009., 36.

⁴⁸ Luckenbill D.D., 1924., 17.

⁴⁹ André-Salvini, B., 2009., 39.

2.6. Novobabilonsko carstvo

Zadavši konačni udarac Novoasirskome Carstvu, Nabopolasar je otvorio novo poglavlje u povijesti Babilona. Iako kratkotrajno, glasi za zlatno doba ove civilizacije. Započeo je izgradnju zidina kako bi obranio svoju novu prijestolnicu, a svome će sinu nadjenuti ime Nabukodonozor čime će ga obilježiti za blistavu budućnost.

Nabukodonozor II. (605. – 562.), drugi kralj novobabilonskog carstva, glasi za jednog od najvećih vladara Babilona svih vremena, a svojim je pothvatima zasjenio i oca Nabopolasara i slavnog pretka po kojemu je dobio ime. Njegova duga i plodna vladavina popraćena je uspjesima u promicanju religije, politike i prava, a njegova je čvrsta ruka sezala od Sredozemnog mora do Irana čineći carstvo najvećim u povijesti grada. Povratio je također i izgublenu političku moć i ugled Babilona, a klasični pisci ga slave za njegove pothvate dok biblijski imaju tendenciju biti mu neskloni zbog osvajanja Jeruzalema. Prati ga glas velikog graditelja koji je obnovio mnoge građevine, a budući da je bio protiv korupcije i nepravde smatra se da je time udovoljio svom bogu Marduku, koji mu je za uzvrat pružio dug život.⁵⁰

Nabukodonozor je bio najveći kralj Babilonije. On je bio sin Nabopolasara, a vladao je od 604. do 561. godine prije Krista. Njegov otac, Nabopolasar, 625. – 604. prije Krista, učinio je Babiloniju samostalnu od Asirije u 625. godini prije Krista, te osnovao novo babilonsko kraljevstvo. Ostalo je na njegovu sinu da Babiloniju učini svjetskom silom. Da bi to učinio, bilo je nužno nastaviti voditi mnoge ratove. Doduše, pronalazimo jako malo referenci o njegovim pohodima u zapisima. Imamo sljedeći opći iskaz u EIH, col. II⁵¹, 12-29:

“Pod Mardukovom uzvišenom zaštitom, u dalekim zemljama, zabačenim planinama, od Gornjeg mora do Donjeg mora, strmih tokova, prepriječenih cesta, gdje je prolaz odsječeni nemoguće je dobiti uporište, neprohodnih staza, žednih puteva, prešao sam ih i učinio nepodložne podložnima, svoje neprijatelje zarobio sam, pošteno

⁵⁰ Mariottini, C., 2005., 19-23.

⁵¹ “East India House Inscription” (EIH) published by Rawlinson in Vol. I of The Cuneiform Inscriptions of Western Asia (I R 53-64), važna temeljna pločica iz antičkog Babilona.

sam vladao zemljom i učinio ljude prosperitetnima. Loši i dobri bili su među ljudima kojima sam pomogao.“⁵²

U II. 30-39 postoji lista raznog plijena koje je donio nazad u Babilon iz tih pohoda, a čine ju: srebro, zlato, drago kamenje, bronca, dragocjeno drvo, proizvodi planina, i blaga mora, te praktički sve što je bilo vrijedno. Mnoge su reference u Nabukodonozorovim zapisima o građenju zidova i fortifikacija kako bi se zaštitio od neprijateljskih napada, no te su zabilježene u asocijaciji s njegovim drugim zgradama.

Jedina konkretna referenca u Nabukodonozorovim zapisima o pohodu je pronađena na maloj slomljenoj pločici. Svi redovi su polomljeni. Početak izgleda kao molitva, ili himna pobjedi. Iz pouzdane se restauracije može zaključiti da je u trideset i sedmoj godini Nabukodonozora krenuo u pohod na Egipat.

Glavni izvori za Nabukodonozorove ratove su Stari zavjet, egipatski zapisi, Herodota.⁵³

Prva i najvažnija pobjeda bila je u bitci kod Karkemiša (605. godina prije Krista), sjedište starog hetitskog carstva, u kojemu je Nabukodonozor pobijedio Neha II., kralja Egipta, i njegove saveznike i uništio egipatsku moć u zapadnoj Aziji. Tijekom tog pohoda Nabopolasar, njegov otac, umire u Babilonu, te je bilo ključno da se Nabukodonozor vrati u taj grad kako bih osigurao njegov tron. Ubrzo nakon toga, Nabukodonozor je ponovo bio sa svojom vojskom u zapadnoj Aziji. Jojakin, koji je plaćao danak tri godine se pobunio, no Jeruzalem je bio osvojen tek poslije njegove smrti, u trećem mjesecu Jojakinove vladavine (598. – 597. godina prije Krista). Nabukodonozor je odveo kralja, s njegovom majkom, njegovim ženama, visokim dužnosnicima, prinčeve, vojnike i mehaničare u Babilon. Opljačkao je Solomonov hram, a kraljevsko blago je uzeo kao plijen. Jeruzalem, doduše, nije uništen. Juda postaje tributarna država, a Nabukodonozor postavlja Zedekiju na tron kao princa vazala.⁵⁴

U 589. – 588. godine prije Krista Hopra dolazi do egipatskog trona, a iste godine Zedekija sklapa savez s njime protiv Nabukodonozora. Potonji se odmah stavlja na čelo vojske i kreće u pohod na zapad, učinivši Riblah u Hamatu svojim sjedištem. Tijekom devete godine Zedekijeve vladavine, Jeruzalem je bio pod opsadom. U 587.

⁵² Francis Harper, R., 1899., 3.

⁵³ Isto, 4.

⁵⁴ Isto, 5.

godini Hopra stiže u pomoć Egiptu, a Nabukodonozor je morao prestati s opsadom sve dok nije otjerao Hopru van Jude. Konačno, u jedanaestoj godini Zedekijeve vladavine, probijaju se zidine Jeruzalema i babilonska vojska ulazi u grad. Zedekija bježi tijekom noći, no Babilonci ga gone i naposljetku zarobljavaju u blizini Jerihona i odvođe u Riblah. Sinove mu ubijaju u njegovu prisustvu, iskopali su mu oči te odveli u okovima u Babilon. Hram biva opljačkan i uništen, a zidine grada kompletno srušeni. Time je kraljevstvo Jude bilo osvojeno. Sudbina njegovih saveznika, Moaba, Tira i Sidona nije poznata. Vjerojatno bivaju podčinjeni. Tir je bio pod opsadom trinaest godina i naposljetku postaje tributaran Babilonu. Tijekom 37 godina (568. – 567. godina prije Krista) vodio je pohode protiv Amasisa u Egiptu.⁵⁵

Vidimo pritome da iako je Nabukodonozor ponajviše poznat iz svojih zapisa kao miroljubiv čovjek, koji se posvetio izgradnji hramova, zidina, kanala i ukrašavanju svoga glavnog grada Babilona, bio je također i veliki ratnik; i da je pred kraj njegove vladavine bio vladar cijele zapadne Azije, osvojivši Judu i njene saveznike, te posramio Egipat.

Spomenuti ćemo samo najvažnije zgrade i restauracije Nabukodonozora. Glavni među ovim hramovima bili su Esagila i Ezida, prvi posvećen Marduku u Babilonu, a potonji Nabû u Borsippi. Nabukodonozor uživa u tituli "Obnavljač Esagile i Ezide." Povijest ovih hramova seže još u vrijeme Hamurabija. Obnovio i uredio ih je Nabukodonozor dodavši svetišta unutar i izvan matičnih komora. Babilon i Borsippa bili su mu najdraži gradovi, a od njih je preferirao Babilon, gdje je izgradio vlastitu kraljevsku palaču.

Nabukodonozor je završio izgradnju unutrašnjih zidina Babilona i vanjskih zidina, koje je njegov otac Nabopolasar započeo. Također kako neprijatelj ne bih jurišao na unutrašnje zidine, izgradio je debeli bedem na istoku Babilona, te dao iskopati jarak. Izgradio je i dva bedema sa strane od vanjskih zidina. Zidovi grada Borsippe, također su bili ponovo izgrađeni i nadodan im je jarak i druga sredstva za obranu od napada.

Postoje mnoga djela Nabukodonozora koja zaslužuju hvalu, no ova su dovoljna da pokažu njegove poduhvate i energiju kao velikog kralja, koji se upustio u izgradnju

⁵⁵ Francis Harper, R., 1899., 6.

Babilona i Borsippe, gradnjom hramova i svetišta, podizanjem zidina, jaraka i drugih fortifikacija, kopanjem kanala i podizanjem ulica, itd.⁵⁶

Nabukodonozorova pobožnost prikazana je u svim njegovim radovima, a to vidimo kroz njegove molitve. Njegovo rođenje pripisano je Marduku. Također je pod njegovom zaštitom krenuo u svoje pohode i proširio svoju vladavinu. Bogovima je izgradio hramove i svetišta. Slavio je religijske festivale, te obnovio religijske običaje koji su pali u zaborav. Opskrbljivao je za žrtve bogovima i pristojbe hramovima. Ukratko, svakim svojim djelom zazivao je blagoslov bogova.⁵⁷

Nabukodonozorovi zapisi okarakterizirani su molitvom s kojom bi ih često završavao. Bilo pri podizanju svetišta, ili građenju kanala, ili osnaživanju zidina Babilona, ne propušta dodati opis svojih postignuća molitvom nekome božanstvu, u kojemu potražuje božju milost i blagoslov za dug život i prosperitet.

Kada se uzdizao na tron, Nabukodonozor je posvetio sljedeću molitvu Marduku:

“O, Vječni Vladaru! Gospodaru svega što postoji!

Kralju kojeg voliš, i čije si ime spomenuo,

Dozvoli da njegovo ime buja kako je volja Tvoja.

Vodi ga na ispravan put.

Ja sam princ, Tvoj miljenik, Tvoje ruke djelo.

Stvorio si me, i

Povjerio mi vladavinu nad svime,

Prema Tvojim milosti, O Gospodaru, koju pružaš svima,

Učini tako da volim Tvoju vladavinu.

Potakni da strah prema Tvojim uzvišenosti živi u mom srcu.

Podari mi što god se Tebi činilo dobrim,

Jer si mi Ti podario život.”⁵⁸

Vraćajući se na trenutak na molitvu koju je posvetio Marduku, obraćajući mu se u trenutku uzdizanja na tron, ne može se ostati nezaprepašten osjećajem velike važnosti njegove pozicije kojom je kralj inspiriran. Suverenitet nije njegovo pravo koje može prisvojiti, već mu je povjereno od strane Marduka. Svoj položaj ne drži u svrhu

⁵⁶ Francis Harper, R., 1899., 7.

⁵⁷ Isto, 8.

⁵⁸ EIH, cols. I, 55-II, I

vlastitog veličanja, već radi dobrobiti svojih podanika. Kroz potpunu poniznost priznaje da sve što ima duguje isključivo Marduku. Traži da ga vodi kako bi mogao pratiti put pravednosti. Niti bogatstva niti moć ne sačinjavaju njegovu ambiciju, već da nosi strah prema svom gospodaru u srcu.

Utjecaj Mardukovog kulta i svećenika iz Esagile je bio najveći u to vrijeme. Nabû je i dalje imao značajnu ulogu i njegov hram Ezida u Borsippi je uvijek spomenut u povezanosti s Esagilom. U Siparu i Larsi hramovi boga Šamaša su također bili obnovljeni.

Nabukodonozor je bio okrutan i pompozan baš kao što su svi vladari Mezopotamije bili okrutni i puni sebe. Babilonci, za razliku od Asiraca, bili su miroljubivi narod. Samo treba usporediti njegove zapise s onima Tiglat-Pilesera i Ašurnasirpala da vidimo koliko je manje okrutan i pompozan od svojih prethodnika u Asiriji. Velik u ratu, ali još veći u miru; i kao što je već spomenuto, njegovi zapisi su evidencija njegovih djela mira više nego što su njegovih pohoda.⁵⁹

Za vrijeme vladavine Neriglisara (560. – 556. godine prije Krista) učvršćuju se granice carstva pohodima na Kilikiju⁶⁰, no opasnost koja se sprema za čitav Babilon dolazi u obliku Perzijanca Kira koji je već počeo osvajati azijske zemlje.

Vlast prelazi na Nabonida (556. – 539.) koji nije u izravnom srodstvu s dinastijom Nabopolasara. Budući da je štovao boga kojeg su Babilonci smatrali herezom, bio je prognan u Teimu na sjeveru Arabije. Umjesto njega njegov sin Belšazar je postavljen kao vladar Babilona. Belšazar nikada nije službeno bio kraljem, no obnašao je tu dužnost u odsutnosti svoga oca, te stoga možemo zaključiti da je on u biti posljednji vladar novobabilonskog carstva. O njegovom konačnom padu doznajemo iz Herodota, koji je često znao preuveličavati situacije pa je tako opisao propast Babilona kroz opisivanje orgije u palači dok Kir već čeka pred vratima grada.⁶¹

⁵⁹ Francis Harper, R., 1899., 7-12.

⁶⁰ Južna obalska oblast u Anatoliji, u današnjoj Turskoj

⁶¹ André-Salvini, B., 2009., 117.

2.7. Svršetak babilonske civilizacije

Bezbožnost Nabonida uvjetovala je konačnom padu babilonske civilizacije, kako doznajemo iz Herodota, Mardukovo je svećenstvo pomoglo Kiru da osvoji grad bez borbe i otpora. Uz naklonost samog Marduka, Kira se smatralo osloboditeljem, a on je svojim djelovanjem stvorio Perzijsko Carstvo koje će u svom vrhuncu obuhvaćati teritorij od Inda na istoku, Trakije na sjeverozapadu i Egipta na jugozapadu. Na svom vrhuncu Perzijsko Carstvo će biti najveća svjetska sila te će pod svojom vlašću ujediniti veliki dio tada poznatog svijeta. Kirova moć bila je očigledna već za njegova života. O vještom se vojskovođi pisalo u mnogim legendama, pa je tako Herodot sačuvao brojne zapise u kojima svjedočimo o njegovim pothvatima, a u njima se također uspoređuje sa Sargonom, pa čak i mitskim osnivačima Rima, Romulom i Remom.⁶²

Prvi pohodi koje je Kir poveo bile su protiv zemlje Medije. Kirovo podčinjavanje Medije nije bilo nasilno jer su i sami vladari u Mediji priželjkivali njegovu vladavinu. Za uzvrat Kir ih je nakon osvajanja tretirao vrlo humano, no svejedno im je ispraznio državnu riznicu koju je uzeo sa sobom u Perziju.⁶³

Kako bi stali na kraj rastućoj sili perzijskog carstva lidijski kralj Krez, kaldejski kralj Nabonid i egiptaski faraon Amasis primorani su udružiti snage protiv Kira. Herodot izvještava kako je Krez tada zatražio savjet od proročišta u Delfima i Amfiraosu. Oba proročišta složila su se da će, ako povede trupe protiv Perzijskog Carstva, Krez uništiti veliko carstvo, i moćna država će propasti. Uvjeren u svoju pobjedu kralj 547. godine prije Krista prelazi rijeku Halis te dolazi na perzijski teritorij. Ipak, perzijski vladar Kir Veliki u bitci kod Pterije brani carstvo od napadača te nastavlja rat protiv Lidijaca sve do konačnog osvajanja lidijskog glavnog grada Sarda, čime Lidijsko Carstvo prestaje postojati. Krezovi postupci tako sami dovode do ispunjenja proročanstva, jer u konačnici uništavaju veliko carstvo, njegovo.⁶⁴

Pad lidijskog carstva bila je ključna prekretnica u Grčkoj povijesti jer tada naime počinju sukobi Jonije i Perzijskog Carstva što na kraju dovodi do grčko-perzijskih ratova. Povjesničari Pausanije i Herodot spominju njegovo veliko bogatstvo, odnosno

⁶² Avdijev V.I., 1952., 291.

⁶³ Brodnjak, V. (ur.), 1977., 1553.

⁶⁴ Isto, 1558.

njegove bogate darove svetištu u Delfima. Ovo područje bilo je vrlo bogato zelenilom i hranom, pogotovo za Perzijance koji su naviknuli živjeti u polupustinjskim uvjetima, te je slavljeno kao vrlo važna strateška pobjeda.⁶⁵

Na području Mezopotamije gdje je Babilon imao svoj utjecaj kroz protekla povijesna razdoblja mudri su vladari priznavali njihove božanske kultove, pa je tako i Kir vodio politiku prihvaćanja vrhovnog babilonskog boga Marduka. Shvativši da priznavanjem babilonskog vrhovnog božanstva bi mu uvelike pomoglo u konsolidiranju vlasti i time što je Kir II. odobrio štovanje Marduka on nije samo osigurao relativno miran prijelaz s jedne vlasti na drugu, već je i sebi osigurao titulu zakonitog nasljednika babilonskog prijestolja. Vojni pohod 539. godine prije Krista značio je i oslobođenje Židova iz ropstva, što se smatra za jedan od njegovih najvažnijih svjetskih pothvata kao osvajača i vladara, kao i organiziranje povoljnije vlasti za ostale narode koji su bili pod novobabilonskom dominacijom od kojih se svakako ističe Fenikija.⁶⁶ Kako je Kiru bila potrebna fenička flota, on s Fenikijom održava prisne odnose i dobro se odnosi prema njihovom stanovništvu i gradovima. Također, Kir se dobro odnosio i prema oslobođenim Židovima, čime je njegova titula osloboditelja još više došla do izražaja pa je tako dopustio Židovima da se vrate u Judeju. Također im je dozvolio izgradnju hrama, jer prema prijašnjem iskustvu iz Babilona zaključuje da bi i ova satrapija bila od velike koristi ukoliko se udovolji vjеровanjima njihovog naroda.⁶⁷

Babilon, koji je također bio pod jakim utjecajem Perzijskog Carstva također postaje njihova satrapija, a na vlast dolazi Darije I. Veliki, (549. - 486. godina prije Krista), perzijski je veliki kralj iz iranske dinastije Ahemenida koji je vladao Perzijskim Carstvom od 522. do 486. pr. Kr. Ostao je zapamćen kao jedan od najvećih starovjekovnih vladara. Poput većine Perzijanaca, Darije je bio sljedbenik Ahure Mazde, zoroastrijske religije. Nakon što je ugušio niz pobuna u istočnim provincijama, proveo je reorganizaciju državne uprave. Podijelio je državu na pokrajine (satrapije) kojima je dao odgovarajuću autonomiju, ali je odvojio civilnu i vojnu vlast u njima da onemogući separatizam. Centralnu vlast pojačao je poreznim sustavom kojim su se ogromne količine novca slijevale u njegovu riznicu.⁶⁸

⁶⁵ Dusinberre E., 2003., 19.

⁶⁶ Brodnjak, V. (ur.), 1977., 121.

⁶⁷ Isto, 1558.

⁶⁸ André-Salvini, B., 2009., 118.

Tako su iranski narodi, kao novopridošlice iz zabačene središnje Azije, uspjeli ovladati centrima moći mezopotamskog svijeta. Koristeći novu ratnu tehnologiju koja je došla sa željeznim dobom, kao i uporaba konja za rat, ali i održavanje komunikacije unutar carstva omogućili su ostvarivanje prevlasti nad tradicionalnim mezopotamskih narodima.⁶⁹

Malo toga je poznato o Kirovim pohodima istoka. Iz oskudnih zapisa saznajemo da je Kir pri kraju svog života osvojio Baktriju te da je vodio ratove protiv Skita u stepama između Aralskog i Kaspijskog jezera, no tu je i u konačnici i umro kada je mirnim putem nastojao pripojiti državu Masageta svome Carstvu zaprosivši masagetsku kraljicu Tomiridu. Naslutivši da je veliki vladar želi oženiti samo iz političkih razloga, Tomirida ga odbija. Kao što nam poznato, Kir nije odustajao od namjere da državu Masageta osvoji lukavstvom. Pozvao je neprijatelje na gozbu, gdje ih je poslužio vinom. Masageti, koji do tada nisu nikada vidjeli to piće, brzo su se opili. Perzijski vojnici su potom lako zarobili neprijatelje među kojima je bio i Tomiridin sin. Sutradan je mladić počinio samoubojstvo. Kada je čula za Kirovu pobjedu ostvarenu lukavstvom, Tomirida se zaklela na osvetu i povela u borbu drugi val vojnika koje je osobno predvodila. Kir je bio ubijen a njegove snage pretrpjele su velike gubitke u bitci koju je Herodot opisao kao najžešćom i najkrvavijom u karijeri Kira Velikog i u starom vijeku općenito. Doduše ovaj čin je i dalje diskutabilan, budući da Herodot kao povjesničar često preuveličava stvarne događaje. Kirovo je tijelo balzamirano i pohranjeno u Pasargadi, postojbini Ahemenida. Njegova grobnica postoji i danas, a odražava jednostavnu urartsku arhitekturu koju su Perzijanci preuzeli od medijskih graditelja.⁷⁰

Nakon Kirove smrti, nasljeđuju ga mnogi manje uspješni vladari sve do 330. godine prije Krista kada u Babilon kao pobjednik ulazi Aleksandar Makedonski pobjedivši posljednjeg kralja Perzijskog Carstva Darija III. On je htio obnoviti Mardukovo svetište i njegovu višekatnu kulu, ali Aleksandar umire u 32. godini života. Vraćajući se u Babilon obolijeva, te je nakon 11 dana groznice umro. Neki povjesničari navode kako je uzrok njegove smrti groznica ili tifus. U 13 godina, koliko je vladao, stvorio je jedno od najvećih carstava u povijesti (uz Perzijsko i Rimsko Carstvo). Ta se

⁶⁹ Brodnjak, V. (ur.), 1977., 78.

⁷⁰ Brodnjak, V. (ur.), 1977., 1558.

država prostirala sve od Makedonije do Indije. Iako se njegovo carstvo raspalo gotovo odmah nakon njegove smrti posljedice njegovih osvajanja bile su dalekosežne. Ahemenidska dinastija u Perziji, prestala je postojati. Nakon iznenadne smrti njegovi su posmrtni ostaci bili izloženi u prijestolnoj dvorani, gdje se od njega oprostila njegova vojska koja ga je obožavala kao boga. Kako se helenizam počeo širiti na sve krajeve njegovog carstva tako je i do Babilona došla grčka dinastija Seleukida, 305. godine prije Krista, a Mardukov je hram ponovo obnovljen, no ovaj puta je pretvoren u književno i znanstveno središte u kojemu su svećenici nastojali očuvati klinopisnu kulturu.⁷¹

Kada su Parti naselili Babilonu oko 130. godine prije Krista, sam grad je bio samo sjenka onog velebnog bisera Mezopotamije. Za stanovnike Mezopotamije Babilon je vječna uspomena, a njegovo postojanje je donosilo red i sklad. Poruka zajedništva svima koji razumiju pravu kozmologiju Babilona. Ovo je doduše, u potpunosti zaokrenuto u biblijskim zapisima, koji svjedoče o Babilonu kao o zloj tvorevini koja se želi oduprijeti bogu, te shodno tome biva kažnjena. Danas više ne vidimo grad koji je krasio obale Eufrata, te nam ostaju samo ruševine iz kojih doznajemo o kulturnom i ideološkom utjecaju grada na antički svijet i vezi između ovozemaljskog i nebeskog postojanja.⁷²

⁷¹ Bosworth, 1988.,172.

⁷² André-Salvini, B., 2009.,118-119.

3. RELIGIJA I MITOLOGIJA BABILONA

3.1. Panteon bogova starobabilonskog razdoblja

Babilonska se religija uglavnom formirala u sumersko doba . Svaki je grad štovao svoje božanstvo. Kasnije preuzimaju bogove od drugih naroda, npr. Enlil iz Nipura, Inana, kći nebeskog boga Ana iz Uruka gotovo je identična u prikazu babilonske božice Ištar. Bog Sunca Utu postaje Šamaš; Marduk, gradski bog i vrhovni vladar Babilona, postaje također i glavni bog carstva kada se Babilon širi pod moćnim vladarima. Kult boga imao je svoje svećenike koji su širili babilonske mitove o stvaranju svijeta, potopu i sličnim kataklizmičkim događajima za koje se pretpostavljalo da imaju svoje korijene u božanskom djelovanju.⁷³

U suvremenom svijetu postoje ljudi koji ne priznaju tvrdnje religija, dok neki prihvaćaju religijsko tumačenje no izoliraju ga u zaseban odjeljak svojih života. Ovakav stav bio bi nezamisliv u antičkom svijetu. Antičkom čovjeku religija nije opcionalna, nego je pogled na postojanje koje tvori cjelokupan život. U suvremeno vrijeme pokušavamo jasno odrediti razliku između magije, religije, teologije, i etike. U antičkom svijetu svi ti elementi bili su dio jedne cjeline. Antička religija, unatoč konzervativizmu koji ih obilježava, je kroz tijek vremena doživjela promjenu u značaju, pa čak i vjerovanju i običajima. Također, religija Asirije nije po svim točkama bila identična babilonskoj religiji.

Osim iz nekolicine osvrtu putnika poput Herodota, ne znamo gotovo ništa o asirskoj i babilonskoj religiji izuzev onoga što pronalazimo u klinopisu i što možemo zaključiti iz arhitekture hramova. Klinopis je bio rasprostranjen i korišten od strane posebnog reda svećenika, te je time većim dijelom vezan za samo službenu religiju. Samo povremeno su takvi zapisi naznačavali kako su religijski obredi utjecali na obične ljude.⁷⁴

Svi bogovi bili su prikazivani antropomorfno jer ih se zamišljalo na način koji bi ih pokušao približiti samim smrtnicima kako bi njihovo božansko djelovanje u figurativnom smislu imalo veći utjecaj na njih. Uz njih postoje i razna praznovjerja poput

⁷³ Robinson H.S., Wilson N., 1976., 20.

⁷⁴ Saggs, H.W.F., 1965., 102.

vjerovanja u duhove i demone, točnije dobrim i zlim entitetima pokojnika. Dobri duhovi su bili prikazivani kao krilati bikovi, najčešće u pratnji božice Ištar, ukras na vratima. Oni su pomagali ljudima, donosili blagostanje i sreću. Zli su entiteti bili prikazani kao demoni. Oni bi kažnjavali ljude, opsjedali, ih, ubijali stoku ili započinjali svađe. Ako bi neki čovjek sagriješio protiv bogova, oni bi ga se odrekli, te bi ga demoni mogli zaposjesti i upravljati njime, kao što je bilo vjerovanje u srednjem vijeku. U zle duhove spadali su i duhovi pokojnika, tzv. *emminu*. Duše ljudi koji bi poginuli nasilnom smrću ili bez ispunjenog višeg cilja za života, te nisu dostojno pokopane postaju demoni koji žive između dva svijeta, odnosno u limbu. Prema vjerovanju, oni bi opsjedali kuće svojih obitelji jer im nisu priredili dostojan pogreb u kojemu bi sigurno prešli u drugi svijet.⁷⁵

Bili bi u krivu ako bi počeli razmišljati o tome kako je religija utjecala na obične ljude Babilona i Asirije, počevši od analiziranja liste bogova koji bi trebali upravljati svemirom i njegovim određenim sekcijama. Bogova je bilo, na tisuće, no običan se čovjek vjerojatno aktivno brinuo za pet, najviše šest. To bi naravno bili oni koji su mu pomagali u svakodnevnom životu, naročito oni koji su ga štitili od napada demona, vraćanja i nepravde uzrokovane rukom bližnjih, ili koji bi ga mogli upozoriti na neminovnu opasnost.

Bilo je puno praznovjerja u životima antičkih ljudi Babilonije, dapače kao i u životima suvremenih ljudi. Međutim, postoji jedna značajna razlika između praznovjerja antičkog svijeta i našeg doba, a to je osuđivanje iste od strane službene religije. U antičkom svijetu praznovjerje je bilo daleko od osude službene religije, već je bilo dio same religije.⁷⁶

Moramo dakako ustanoviti točnu prirodu babilonske kozmologije i njeno mjesto u mitovima stvaranja. Poput kozmoloških dosega većine naroda tog vremena, ne gleda na svijet kroz prizmu evolucije. Primitivno razmišljanje ne može shvatiti ideju stvaranja nečega iz ničega. Svako vjerovanje antičkog vremena vezano je za stvaranje svijeta od strane nekog kreativnog božanstva, pa čak i samo postojanje čovjeka se stavlja u kontekst nastajanja iz prašine, gline ili od krvi samog Boga.⁷⁷

⁷⁵ Contenau, G., 1954., 225-227.

⁷⁶ Saggs, H.W.F., 1965., 102.

⁷⁷ Cravetto, E. (ur.), 2007., 340.

Za to je razdoblje još tipičniji pokušaj da se panteon ustroji u dosljedan i strogo hijerarhiziran sustav, koji je vjerojatno nastavljao analogne prethodne pokušaje i koji je u svakom slučaju uspostavio klasičan katalog božanstava, poznat iz tekstova obično zvanih popisom *An: Anum*, koji su kasnija razdoblja naslijedila u sada već kanonskom obliku. Vjerojatno je da su se pokušaji te vrste već izvodili u trenucima kad je središnja vlast imala snažnu moć te da je opća sistematizacija počela već u novosumerskome razdoblju. Organizacijski su, konstrukcijom nebeskih hijerarhija po uzoru na zemaljski dvor, dovršile teološke škole starobabilonskog razdoblja, možda u Hamurabijevo doba i u sprezi s njegovim političkim radom.

Na vrhu panteona bila su tri velika boga; Anu, Enlil i Enki. Anu bijaše prvobitno kralj bogova no još od ranih sumerskih dana s mjesta vlasti istiskuje ga Enlil. On predstavlja uzvišeni oblik boga vjetera ili oluje, koji je često bio milostiv, no ljudi su ga susretali uglavnom u vrijeme velike opasnosti, pa je tako Enlil htio izbrisati ljudsku vrstu u velikom potopu. Enki, na drugu ruku, je bio blag bog, spriječio je potpuno uništenje ljudske vrste u potopu i dao im darove kako bi izgradili civilizacije, spominje se također da donosi pravdu i red na svijet kako bi se ljudi mogli obraniti od zle snage demona. Njegove vrline i karakteristike pronalazimo kasnije u babilonskim i asirskim bogovima, Marduku odnosno Ašuru, koji su igrali centralnu ulogu u stvaranju kultova bogova u svojim zemljama.⁷⁸

Babilonski bog koji je u kasnijim razdobljima parirao Marduku po važnosti bio je Nabu, Mardukov sin, zaštitnik grada Borsipe pokraj Babilona, i bog pisarske umjetnosti. Iako je bilo poreknuto, Marduk i Nabu obojica su čini se predstavljali aspekte boga Sunca, Marduk kao sunce tijekom dana ili ljeta, a Nabu kao sunce tijekom noći ili zime. Zbog ove asocijacije, neobična se ceremonija održavala u Babilonu dva puta godišnje. Sredinom ljeta bi, dvije manje božice, u svečanom mimohodu otišle iz Esagile, Mardukovog hrama, u Ezidu, Nabuov hram. Sredinom zime, kada je noć najduža i treba se skratiti, dvije su božice otišle u suprotnom smjeru, iz Nabuovog hrama u Mardukov.

Svi su veliki bogovi originalno bili pridruženi određenim gradovima, gdje je njihov kult bio iznimno cijenjen. Stoga je Anu pridružen Erechu (Uruk), Enlil Nipuru, Enki u Erudu, Inanna (zajedno s Anu) Erechu, Marduk Babilonu i tako dalje. Kult boga nije bio ograničen na samo njegov grad, te su postojali hramovi ili svetišta mnogih različitih

⁷⁸ Cravetto, E. (ur.), 2007., 342.

bogova u svakom velikom gradu. Prilikom svečanosti, lik boga može napustiti svoj hram kako bi posjetio svetišta drugih božanstava. To je dobro prikazano u novogodišnjoj svečanosti.⁷⁹

U Babilonu se svečanost održavala tijekom prvih jedanaest dana prvog mjeseca, Nisana. Kalendar, koji je bio lunarni, se usklađivao dodavanjem dodatnog mjeseca kako bi proljetna ravnodnevnicica pala tijekom novogodišnje svečanosti.

Tijekom prvih pet dana svečanosti vrše se razne ceremonije pročišćenja i pripreme. Ovo kulminira u to da visoki svećenici odvođe kralja pred Marduka, kome on predaje svoje kraljevsko znamenje. Kralju se puhnulo u lice, bio je prisiljen na koljena, gdje je izrekao da je nevin za razne prijestupe protiv Mardukovog grada. Tada mu se vraća njegovo znamenje. Šestog dana prikaz boga Nabua dolazi iz grada Borsipe, i ulazi u Esagilu, hram njegova oca Marduka. Detalji oko toga što narednih par dana rade Marduk i Nabu nisu poznati: u generalnom smislu vjerojatno je da su bili zaposleni s odlučivanjem o sudbini grada tijekom naredne godine.

Vrhunac svečanosti odvija se na deseti dan. Statue Marduka, Nabua i ostalih bogova, obučeni u svečanu odoru ukrašenu zlatom okupljaju se u velikom vrtu Esagile, dok su ljudi grada s oduševljenjem promatrali. Mimohod je tada predvodio sam kralj, uz ceste i kanale do zgrade pod nazivom kuća Akitu. To je kapelica smještena u vrtovima van grada. U Akitu se odvijala neka vrsta rituala u kojemu bi Marduk vodio simboličku bitku s demonima koji predstavljaju snage kaosa. Nakon njegove pobjede, Marduk i njegova povorka bi se vratili trijumfalno u grad, a narod bi ponovo ritualno slavio u suzama radosnicama.⁸⁰

⁷⁹ Saggs, H.W.F., 1965., 109.

⁸⁰ Isto, 110.

3.2. Kasitska vjera

Kasitsko razdoblje ne pridonosi puno u pogledu stvaranja novih božanskih kultova, jer je i sam kasitski panteon iznimno sličan ostalim politeističkim vjerovanjima Mezopotamije. Svaki bog koji je prisutan kod Kasita ima svoju inačicu u sumerskim i babilonskim panteonima, što možemo vidjeti po primjeru Kharba, koji je vrhovno božanstvo koje se može usporediti s Enlilom, odnosno Mardukom u Babilonu. Kasiti su bili svjesni koliko vjera znači ljudima Babilonije, te su ulagali u svetišta svih bogova i shodno tome pokušavaju vratiti kip Marduka u grad koji je uzet od strane Hetita. Kako kult Marduka postaje sve jači i time zasjenjuje starije božanstvo Enlila za vrijeme II. isinske dinastije, dolazimo do izrade mnogih epova o postanku svijeta koje ljudi tog doba vežu za isključivo vrhovna božanstva koja diktiraju našu sudbinu na zemlji. Time dolazimo i do herojskih epova, jedan od njih je dakako ep o Gilgamešu koji unatoč svojim korijenima vuče u sumersku civilizaciju, no kao završeni književni oblik se pripisuje stvaralaštvu starobabilonske civilizacije.⁸¹

⁸¹ Cravetto, E. (ur.), 2007., 369.

3.3. Kultovi i pobožnost asirskog razdoblja

Kasno razdoblje asirskog carstva osobito je bogato tekstovima religijskog karaktera, od obreda do molitava, od zakletava i proročanskih tekstova, da i ne spominjemo službene dokumente kao što su kraljevski natpisi, koji često pružaju obilje podataka. Više po kvaliteti nego po kvantiteti svjednočanstava, iz tih se izvora može steći samo djelomičan i ne posve detaljan uvid. Ponajprije se ta necjelovitost očituje u činjenici da postojeći podaci ne osvjetljaju najintimnije i najdublje aspekte pobožnosti, ne pokazuju stav pojedinca prema božanstvima te ne razotkrivaju odnos morala i religijske psihologije – sve se to prepušta pretpostavkama.⁸²

I kad je posrijedi novoasirsko doba, religioznost nam se predstavlja uglavnom s izvanjskog i konvencionalnog stajališta te nam se, što je najvažnije, nadaje viđenje koje je osobito zaokupljeno službenijim aspektima kultova, dok ništa ne znamo o pravoj ulozi religije u duhovnom životu pojedinca. Stoga se, s jedne strane potvrđuje tradicionalna teza, prema kojoj se smatra da je u psihologiji čovjeka starog Bliskog istoka prevladavao sakralni aspekt u svakom činu i svakom događaju, da se duboko vjerovalo u božansku prisutnost koja neprestano djeluje u svakom događaju u svemiru ili prirodi te da je osnovna funkcija rituala ili proricanja bila uspostaviti ili održavati dijalog s božanstvom. S druge strane, nameće se teza koja drži da religija uopće nije bila važna u psihologiji starih Babilonaca i Asiraca, jer su oni bili previše udaljeni od službenih kraljevskih obreda, potpuno navikli na gotovo materijalističke koncepcije onostranosti te nisu uistinu duhovno sudjelovali u vjerskom životu.⁸³

Asirski panteon, savršeno odgovara državi ratnika, te je bio puno organiziraniji od onog dobroćudnih ljudi Babilona. Smatra se da su božanstva Asiraca bila praktički identična u svakom aspektu onima iz Babilona, jedino što je odudaralo bio je izgled tih božanstava, a to možemo pripisati klimi, kulturi, geografskom položaju i političkim prilikama u vrijeme kada se pojedini kult stvarao. Rana religija bila je uvelike pod utjecajem političkih zbivanja i promjena, pa tako razvijanjem i evolucijom plemena u civilizaciju, dolazimo do toga da lokalni bogovi postanu centralizirani kult jedne cijele civilizacije. Vrhovni bog Asirije bio je Ašur, niti jedan drugi bog mu nije bio ravan, a nastao je u istoimenome gradu koji je smješten na zapadnoj obali Tigrisa. Kao što je

⁸² Cravetto, E. (ur.), 2007., 591.

⁸³ Isto, 592.

objašnjeno, tek nakon što je grad politički narastao je on dobio nadnaravna i nebeska svojstva.⁸⁴

3.4. Zagrobni život Mezopotamije

Kao što možemo vidjeti od Hamurabija, pa do Nabukodonozora kraljevi Babilona svoju vladavinu duguju bogovima koji su ih tamo postavili. Sami se ne smatraju bogovima, već su podređenih njihovoj uzvišenoj volji.⁸⁵ No, unatoč njihovom položaju i pothvatima koje su poduzeli za života, na kraju ipak moraju umrijeti. Kada bi kralj umro to se uzimalo kao loš znak, te su ljudi time iščekivali neimaštinu, glad i slične pošasti. Smatra se da su preminuli, baš poput živućih, bili svrstani u svojevrstu hijerarhiju, stoga nema sumnje da su najviša mjesta u podzemlju bila dodijeljena preminulim kraljevima, te svećeničkim službenicima. Iako se dobiva osjećaj da je podzemlje neko tmurno i tamno mjesto po opisima, to je bilo istina isključivo kada je dan, no, smatralo se da kada bi nastupila noć, da sunce obasja podzemlje. Kroz cijeli antički svijet možemo vidjeti razne vrste grobnica, i dok se grobovi običnih ljudi ne razlikuju previše jedan od drugog, oni velikih vladara su itekako uočljiviji. Najbolji primjer tome su egipatske piramide, u koje bi zajedno sa ostacima preminulog vladara bili zakopani razni dijamanti, zlato, drago kamenje i slične vrijedne stvari. Iako su svećenici raznim kletvama pokušali spriječiti buduće pljačkanje takvih grobova, pljačkašima je ipak bilo neodoljivo oskrvnuti takve veličanstvene grobove u nadi pronalaska skrivenog blaga.⁸⁶

Zagrobni život bio je struktuiran poput Danteove vizije pakla, a sam izgled podzemnog svijeta bio je mračan, tmuran i prašnjav, a tamo bi završili oni koji su tijekom života zagriješili protiv božje volje. Također osobe koje nisu sahranjene od strane svoje obitelji bile bi osuđene na vječno lutanje svijetom gdje bi opsjedali kuću svoje obitelji, te proganjali ih zbog nedovoljnog brige o njemu nakon smrti. Zbog takve jezive sudbine ljudi su se za života htjeli iskazati bogovima. U podzemni su svijet rijetko

⁸⁴ Cravetto, E. (ur.), 2007., 592.

⁸⁵ Contenau, G., 1954., 160.

⁸⁶ Isto, 263-264.

pristizali kraljevi ili bogovi, samo uz izričitu zamolbu im je dopušteno stupiti u kontakt s bliskim im ljudima koji su tamo završili. Budući da je tako osmišljen podzemni svijet došao do vremena Dantea možemo pretpostaviti da su ideju o zagrobnom životu Grci, pa kasnije i Rimljani preuzeli iz mezopotamijskih vjerovanja.⁸⁷

Kako su se vjerovanja antičkog čovjeka odrazila na njegov generalni pogled na život? Inače se smatra da je pogled na život u drevnoj Mezopotamiji uglavnom pesimističan, time se misli da je prevladavajući pogled taj koji smatra da je ljudsko postojanje uzaludno. Iako su neki bogovi, posebice Šamaš, motivirani razmatranjem o etičkoj pravednosti, antički mitovi uglavnom uče da život čovjeka nije odlučen od strane pravednih bogova koji su ograničeni vlastitim moralnim zakonima, već proizvoljnim međusobnim djelovanjem neizvjesnim temperamentom vođa panteona. Ukoliko bi Babilonci i Asirci vidjeli samo ispraznost u svome životu na zemlji, ne bi imali kompenzirajuću nadu za boljim položajem u zagrobnom životu, jer Podzemlje je mjesto tmine i prašine. Bilo je opće prihvaćeno da je ljudski rod stvoren iz nikogjeg drugog razloga već da služi bogovima, i time dakle nije bilo nikakvog razloga da pojedinac očekuje značaj u ovome ili drugom svijetu. Ovakvo je uvjerenje bez sumnje bilo ugrađeno u mezopotamijsku misao, no istaknuto je kako ovo vjerovanje o svrsi ima i drugu stranu. Zasiurno je reći da je ljudski rod, u asirsko-babilonskom pogledu, bilo stvoreno da služi bogovima, ali nasuprot tome bogovi su trebali službu ljudskog roda kako bi mogli nastaviti postojati u svom uobičajenom uzvišenom poretku. Kao zadnje utočište, blagostanje bogova u raju, i održavanje stvorenog svemira, ovisilo je o ljudskom društvu na zemlji. Pojedinac nije imao svrhu ili sudbinu, ali svijet je bio nezamisliv bez ljudskog roda.⁸⁸

⁸⁷ Raguz, J., 2003., 266-267.

⁸⁸ Saggs, H.W.F., 1965., 112.

3.5. Ep o Gilgamešu

Ep o Gilgamešu je sigurno najslavnija i najpoznatija babilonska tvorevina. Djelo opisuje slavnog kralja Uruka Gilgameša i njegova iskušenja. Pronađena je i sumerska varijanta epa za koju se smatra da je bila preteća ovom iz Babilona. Ep o Gilgamešu je, i pored tih prethodnih verzija, djelo semitskog porijekla. Polazeći od različitih izdvojenih epizoda, na akadskom je sačinjena jedna od najdirljivijih priča o potrazi za besmrtnošću ili, točnije, o konačnom neuspjehu poduhvata za koji je izgledalo da ima sve izgleda na uspjeh. Ova saga opisuje tiranina koji je smatran za polu-boga, i otkriva njegovu nemogućnost da svoje božanske vrline stavi iznad obične ljudske požude.⁸⁹

Na početku se slavi njegovo stvaralaštvo kao i veličanstvene gradnje kojih se poduhvatio. Ali ubrzo nakon toga njegov prikaz kao okrutnog vladara dolazi do izražaja, pa tako siluje žene i djevojke, a muškarce tjera na težak i mukotrpan rad. Stanovnici Uruka se bune, pa mole Bogove za pomoć i Oni konačno odlučuju stvoriti biće divovskog stasa koje je nalikovalo na bika, kako bi zaustavilo Gilgameša. Dobiva ime Enkidu, a Gilgameš o njegovom postojanju prvobitno saznaje iz jednog sna, te šalje jednu od svojih milosnica da ga zavede svojim čarima i dovede u Uruk. Prema božjem planu, dva su se borca sreli i odmah krenula u bitku. Gilgameš izlazi kao pobjednik, ali se u njemu rađa prijateljstvo prema Enkidu, pa ga uzima za pratioca. Iako je plan bogova prividno pošao po zlu, uspjeli su u svojoj namjeri da spriječe daljnje Gilgamešovo teroriziranje ljudi, jer on nakon bitke i sklapanja prijateljstva s Enkidom postaje više nastrojen na svoje herojske pothvate. U pratnji Enkidua, on kreće ka dalekoj i slavnoj cedrovoj šumi, koju čuva svemoćno čudovište Kumbabu. Dva junaka uspijevaju pobijediti tako što su posjekli njegov sveti cedar. Prilikom povratka u Uruk, Gilgameša primjećuje božica Ištar. Božica ljubavi i ljepote mu nudi da se Njome oženi, ali je on drsko odbija. Ponižena, Ištar preklinje svoga oca Anua da stvori Nebeskog bika, kako bi ovaj uništio Gilgameša i njegov grad. Anu isprva odbija, ali na kraju pristaje, kada mu Ištar zaprijeti da će dovesti mrtve iz Podzemlja. Nebeski bik se baca na Uruk i od njegove ruke stradavaju brojni stanovnici Uruka.⁹⁰

Izbija borba između dva prijatelja s nebeskim stvorom tijekom koje Enkidu uspijeva uhvatiti ga za rep, a Gilgameš mu svoj mač zabija u potiljak i ubija. Bijesna,

⁸⁹ Sandars N.K., 1960., 1-3.

⁹⁰ Isto, 4-7.

Ištar se penje na gradske zidine i proklinje kralja. Uživajući u pobijedi, Enkidu otkida jedno bedro Nebeskog bika i baca ga pred Božicu Ištar vrijeđajući joj čast. Taj je trenutak vrhunac životnog puta dvojice junaka, ali to je, također, i početak jedne tragedije. Iste noći Enkidu sanja da su ga Bogovi prokleli i osudili njegov čin. Sutradan, on se razboljeva i umire poslije dvanaest dana. Poslije ovog neočekivanog raspleta, Gilgameš je neutješiv i oplakuje svojeg prijatelja i ne dozvoljava sahranu kako Enkidu ne bi prešao u drugi svijet, nadajući se da će ga vratiti u žive. Gilgameš se konačno suočio s tmurnom sudbinom svoga prijatelja, te mu priređuje raskošnu sahranu. Kralj napušta grad i luta pustinjom sam i slomljena srca razmišljajući o neizbježnoj smrti. Herojski podvizi ga više ne mogu utješiti. Kako ne bi doživio istu sudbinu poput njegovog prijatelja, njegov životni cilj biti će potraga za besmrtnošću. Saznaje da postoji čovjek po imenu Utnapištim, za kojeg se smatra da je besmrtno kako se spasio od velikog potopa i krene tražiti ga kako bi saznao o vječnom životu. Njegovo putovanje vodi ga do planina Mašu, gdje se nalazi prolaz u podzemni svijet. Prolaz su mu prepriječili smrtonosni čuvari, odnosno ljudi-škorpioni čiji pogled uzrokuje smrt. Hrabri junak svejedno dolazi pred njih i ponizno pada ničice. Ali, ljudi-škorpioni prepoznaju u Gilgamešu njegov božanski dio i dozvoljavaju mu da uđe. Poslije dvanaest sati hoda kroz Podzemlje, Gilgameš s druge strane planine izlazi u neki predivan vrt. Nešto dalje, na obali mora, on susreće nimfu Siduri i pita je gdje može pronaći Utnapištima. Siduri ga pokušava odvratiti od njegove misije da stekne vječni život govoreći mu da su bogovi za njega i ostale ljude predvidjeli smrt kada su ih stvarali, a za sebe da su ostavili život. Savjetuje ga da svaki dan uživa u jelu i piću i da odustane od svog traganja. Ali Gilgameš je uporan u svojoj odluci i Siduri ga tada upućuje Uršanabi, Utnapištimovom lađaru, koji se nalazio u blizini. Oni prelaze Rijeku mrtvih i stižu do obale na kojoj živi Utnapištim. Gilgameš ga pita kako je stekao besmrtnost. On mu tada govori o tome kako je to bila božja volja da njega i njegovu ženu učine svojim srodnicima tako što su ga nastanili na ušću rijeka i dozvolili mu da preživi veliki potop. Nakon čega ga upita koji bi mu bog poklonio vječni život koji on toliko traži, te ga izaziva da pokuša ovladati vlastitim tijelom tako što neće spavati šest dana i sedam noći. Ovdje se radi o jednom od najtežih iskušenja ljudskog uma, jer Utnapištim zna kako mu bogovi neće jednostavno podariti besmrtnost pa ga tjera da si ju proba sam prigrabiti.⁹¹

⁹¹ Sandars N.K., 1960., 7-14.

Junak je već uspješno savladao neka iskušenja kao što su prolazak pokraj ljudi-škorpiona, Sidurine pokušaje da ga odvraća od njegovog krajnjeg cilja, prelazak preko Rijeke mrtvih. To su, na neki način, bila iskušavanja herojskog tipa. Sada je, međutim, bila riječ o duhovnom iskušavanju, jer bi jedino izuzetna moć koncentracije mogla učiniti neko ljudsko biće ostane budno šest dana i sedam noći. Gilgameš naravno u svojoj želji prihvaća izazov, međutim nedugo nakon toga pada u san i Utnapištim mu zajedljivo govori kako Gilgameš priželjkuje besmrtnost, a savladao ga je san. Gilgameš, umjesto da je budan to vrijeme, onbaš obrnuto spava šest dana i sedam noći bez prekida nakon čega ga Utnapištim budi. On shvaća šta se dogodilo i opet počinje neutješno moliti za pomoć, te ga upita što mu je činiti, nakon što nije ispunio svoj naum okrivljujući demona da mu je obuzeo tijelo i uspavao ga. Posvuda kamo je išao vidio je smrt pred svojim očima, i vidjevši ga u očaju Utnapištim mu na nagovor svoje žene govori o biljci koja ga može ponovo pomladiti. I to je bilo svojevrsno iskušenje jer se biljka nalazila na dnu mora, no Gilgameš svejedno krene i na kraju uspjeva ubrati biljku koja vraća mladost. Krenuo je nazad i u želji da se osveži u izvoru hladne vode, iz vode iskače zmija koja je bila privučena njegovom biljkom, uzima mu je i presvlači svoju kožu, odnosno pomlađuje se, a Gilgameš ponovo u očaju odlazi do lađara Uršanabija žaleći mu se na svoju nesreću. Kroz sve kušnje koje je prošao, na kraju je ipak posrnuo na posljednjoj, onoj za koju mu je trebalo mudrosti, jer nije znao iskoristiti neočekivan dar srodnika bogova. Ovdje još Gilgameš poziva Uršanabija da dođe u Uruk i divi se njihovim temeljima.⁹²

U Epu o Gilgamešu vidjeli smo dramatičan prikaz ljudske želje za besmrtnošću, do koje granice će ići kako bi sebe smjestili u rang s bogovima, no na kraju ipak dolazimo do zaključka da nam je svima predodređena neizbježna smrti. Ipak, kroz ovo remek djelo svjetske književnosti možemo barem maštati da postoji način kojim ćemo ostvariti vječni život i bez pomoći viših sila. Smatram da je to metafora koja označava da se teškim radom i trudom može ugravirati ime u povijesti. Iz te perspektive, ep o Gilgamešu predstavlja dramatičnu pripovijest o neuspjelom pokušaju da se to ostvari, no jednako kao i božanstva, i njegovo ime proteže se već više tisuća godina, te je time na neki način ipak ostvario željenu besmrtnost.⁹³

⁹² Sandars N.K., 1960., 14-20.

⁹³ Isto, 20-29.

Slika 4. Prikaz Gilgameša kako pobjeđuje lava.

4. ISTRAŽIVANJA I IZVORI

4.1. Biblijski i klasični izvori

Iz biblijskih izvora o Babilonu saznajemo mnogo o političkoj situaciji, no uglavnom s naglaskom na nešto negativno zbog neslavne povijesti koju Židovi imaju s Babiloncima. Kako bi razumjeli ostale aspekte života u Babilonu moramo ići dublje, a pod time se naravno misli na arheološke izvore iz kojih saznajemo prvenstveno o arhitekturi grada. Prije nego se lokalitet istražio o graditeljstvu Babilona znalo se iz klasičnih izvora koji su opisivali njegove visoke zidine, hvalili društveni život i veličali hramove i svjetsko čudo viseće vrtove.

Kako se počela razvijati biblijska arheologija tako je sve veći broj istraživača, ali i pustolova krenulo na palestinska područja. Bogate kulture Mezopotamije pobudile su znatiželju ljudi, no kako u početku nije bilo adekvatnog oruđa mnogi su lokaliteti izostavljeni, pa se tako pronašlo puno više predmeta iz rimskog vremena nego iz ranijih perioda. Kada je William F. Albright, čovjek kojeg se smatra "Ocem Biblijske arheologije" počeo braniti i propagirati Bibliju kao vjerodostojan i pouzdan povijesni dokument zbog arheoloških pronalazaka na području Mezopotamije, sve se više arheologa počelo zanimati za točnost Biblije, te su se uputili na isto mjesto. Prije njegovog djelovanja niti jedno sveučilište nije davalo arheološke diplome, a većina arheologa je stjecalo znanje kroz sudjelovanje na samim iskapanjima. Sve je to dakako privuklo i arheologe koji nisu imali tako lijepu sliku o Bibliji, jer su sumnjali u vjerodostojnost njegovog rada. Poslije ovog perioda pristup metodologiji iskapanja i strukturi arheoloških ekspedicija biva promijenjen. Studenti i ljubitelji arheologije se upućuju na iskopine sve više, a više se novčanih sredstava može uložiti u kupovinu oruđa i alata, kompjutera i raznih geodetskih naprava. Važno je saznati kako su ljudi nekada živjeli, čime su se bavili, kakva im je bila svakodnevnica, a kakav društveni i politički život.⁹⁴

Još jedan važan izvor iz kojeg saznajemo o zbivanjima unutar carstva bile su kraljevski natpisi u obliku stela u koje su uklesana razna svjedočanstva o odlasku u rat ili sličnim važnim događajima. Kraljevi su često ostavljali posvete na njima kada su

⁹⁴ Moorey, P.R.S.: 1992, 55.

obnavljali građevine, najčešće hramove, kako bi stekli naklonost bogova i osigurali si povlašteno mjesto u zagrobnom životu.

Najvažniji zapisi iz kojih saznajemo o Babilonu su glinene pločice, napisane klinastim pismom na akadskom, babilonskom i sumerskom jeziku. Tu imamo zapis naslovljen "Tintir" koji nam daje opis sakralne topografije Babilona, pa iz njega saznajemo kako su se uređivali hramovi i oltari raznih božanstava, ali i kako su sami zidovi bili smatrani dijelom božanstava, te shodno tome stavljani su pod njihovu zaštitu kako bi branili žitelje grada. Budući da su Babilonci, ali i općenito ostatak Mezopotamije puno zapisivali događaje oko njih arheološkim radom pronalazimo znanstvene zapise koji nam puno govore o matematici i astronomiji.⁹⁵

Kako bi razumjeli drevnu mezopotamijsku kulturu kroz mnogobrojne natpise na glinenim pločama njemački je filolog Georg Friedrich Grotefend mukotrpnim radom uspio dešifrirati klinasto pismo. Način koji je predložio temeljilo se na trojezičnom klinastom natpisu iz perzijskog glavnog grada Perzepolisa koji je govorio o rodoslovlju perzijskog kralja. Nakon toga mnogi su istraživači sudjelovali u razvoju gramatike jezika, a drevno perzijsko pismo uzeto je kao osnova za dešifriranje babilonskog. Otkrića sve više pisanih izvora iz Babilona i Asirije omogućila su suradnju znanstvenika na jednom međunarodnom nivou. Tako je Edward Hinks dokazao da je babilonski klinopis slogotvoran, ne abecedan, što je pomoglo u tome da se babilonski jezik svrsta u semitsku skupinu jezika. To je omogućilo razumijevanje značenja mnogih babilonskih riječi, čineći odgovarajuće usporedbe s hebrejskim i arapskim.⁹⁶

⁹⁵ André-Salvini, B., 2009., 12-15.

⁹⁶ Bierbrier, M.L., 2004., 7.

Biblijski izvori

Arheološka otkrića u Egiptu i na Bliskom istoku kroz kroz zadnjih stotinjak godina su nam itekako približila duhovno i kulturno nasljeđe Mezopotamije. Preko tih dokaza saznajemo o porijeklu i pozadini same Biblije. Radom i postignućima arheološke djelatnosti u biblijskim zemljama dolazimo do zaključka da je Biblija oblikom i sadržajem uvelike nalik na književna djela starijih civilizacija Bliskog istoka.⁹⁷

Drevni Babilon igra veliku ulogu u Bibliji gdje predstavlja odbacivanje jedinog pravog boga. U Bibliji se Babilon spominje više od 280 puta, od knjige *Postanka* do knjige *Otkrivenja*. Prema knjizi *Postanka* (10:9-10) Babilon je izgradio kralj Nimrod na istočnoj obali Eufrata. Prvi čin protivljenja volji bogova bila je gradnja kule, odnosno zigurata kojim bi dosegli nebesa. Kako bi Bog to spriječio pobrkao im je jezike ograničivši im međusobnu komunikaciju. Unatoč mnogim svjetskim čudima, Babilon je i dalje štovao poganske bogove, a glavni među njima bio je Marduk kako je to naznačeno u Jeremiji 50:2. Bludništvo i nemoralan način života posebno je naglašen u knjizi *Daniela*. Daniel priča o Nabukodonozorou koji je u svoj svojoj aroganiji dao sagraditi visoki zlatni kip sebe kako bi ga drugi mogli štovati, no da će ga Bog prokleti ukoliko ga ne prizna kao vrhovnog boga i svog gospodara.⁹⁸

Iz razdoblja vrhunca babilonske civilizacije, odnosno iz Nabukodonozorove vladavine koja seže od 626. do 539. godine prije Krista, arheolog Robert Koldewey pronalazi razne pločice s uklesanim natpisima i izvještajima o Nabukodonozorovom pobjedničkom pohodu protiv Asirije, Egipta i pripojenju Jude. Arheološka iskopavanja Babilona 1899. potvrđuju da su se zapisi mezopotamijskih civilizacija podudarali s onima iz Biblije, a trudom i zalaganjem arheologa iz vječnog je pijeska izvađeno mnogo predmeta koji potvrđuju istinitost ove stare Knjige.⁹⁹

Proroci spominju Babilon kao upozorenje, ali i kazna za Izrael kojom bi pokazao što se dogodi kada ga ne štuješ. Novi zavjet govori o Babilonu kao o simbolu grijeha. U Petar 5:13, apostol podsjeća Kršćane u Rimu da budu vjerni kao što je i sam Daniel bio. Prorečena je također surova budućnost Babilona, pa je tako prorok Izaija napisao

⁹⁷ André-Salvini, B., 2009., 15-17.

⁹⁸ H.W.F. Saggs, 1962., 56.

⁹⁹ André-Salvini, B., 2009., 15-17

kakva budućnost očekuje grad: “ Babilon će biti hrpa ruševina, utočište šakala, užas i siktanje, bez stanovnika.”¹⁰⁰

Klasični izvori

Klasični grčki i latinski pisci, svi iz vremena poslije najvećeg procvata Babilona za Novobabilonskog Carstva i vladavine Nabukodonozora II, opisivali su Babilon po legendi. Kod njih su povijesne činjenice i događaji iskrivljeni. No, kako se u njima mogu naći elementi o topografiji i izgledu grada, njihovi su zapisi ipak bili od pomoći njemačkim arheolozima, kojima su na početku XX. stoljeća poslužili kao vodiči u snalaženju na tako velikom i teškom lokalitetu.¹⁰¹

Herodot (oko 485-420. pr. Kr.) koji je također poznat i kao “otac povijesti“ u svojoj *Historiai*, opisuje grad u doba perzijske vlasti, manje od stotinu godina nakon pada novobabilonske dinastije. Iznosi neke ispravne i vjerodostojne povijesne činjenice, ali kako to inače biva često opisuje određene događaje i građevine uz određenu dozu preuveličavanja. Opisivati će babilonske zidine, Mardukov kompleks hramova, a budući da se oslanja i na svjedočanstva ljudi koji su živjeli tijekom zlatnog doba Babilona, prilikom opisivanja unosi i mnogobrojne hiperbole i elemente iz kojih će se izroditi legende, poput one o Semiramidi. Valja napomenuti da piše o tim pojavama i događajima kroz prizmu drugih ljudi i njihovih iskustava, pa tako i sam tvrdi da ponekad ne vjeruje u te priče. Njegovi i drugi helenistički izvori pišu o Babilonu kao o legendarnom gradu na Eufratu, čiji vječni zidovi i vrtovi pridodaju njegovoj uzvišenosti.

Nekolicina autora koji slijede također opisuju vladavinu Nabukodonozora II., pa tako Strabon u svojoj *Geografiji* opisuje Babilon u kontekstu s dvama svjetskim čudima antičkog svijeta, što su tada bili njegovi bedemi i naravno mitski viseći vrtovi. Diodor Sicilski i Beros na sličan način pišu o Babilonu, a potonji budući da je bio Mardukov svećenik piše o religijskim motivima poput stvaranja svijeta i Babilonskoj kuli.¹⁰²

Kasniji grčki putnici su također opisivali veličinu Babilona, no u njihovo je vrijeme grad postupno već nestajao. Prema povjesničaru Zosimi, grad je postao park divljih životinja. Iako su zidovi još uvijek stajali, većina utvrda je propala, čemu je svjedočio i

¹⁰⁰ James, 2014., 15.

¹⁰¹ Seymour M., 2014., 76.

¹⁰² Isto.

sveti Jeronim koji je krajem 4. stoljeća opisao Babilon kao mjesto koje su ljudi napustili, a umjesto njih naselile su se divlje zvijeri. Jedan od razloga za ovo je također bio što je Babilon bio središte poganskog svijeta, postao je simbolom grešnosti čovjeka, te stoga možemo vidjeti ravnodušnost prema propadanju velikih mezopotamijskih civilizacija. Nije iznenađujuće da, osim posljednjeg oskudnog spominjanja klasičnih autora, o Babilonu ne čujemo gotovo ništa. Na primjer, za rane crkvene oceve, ovaj je grad bio samo simbol izopačenosti poganskog Rima, neumoljivog neprijatelja kršćana. U ranom srednjem vijeku, vladari su bili prezauzeti izravnim prijetnjama Kršćanstvu kako bi sebi dopustili prazne misli o nekoj vrsti simboličnog neprijatelja. Babilon je bio sveden na legendu, a širenje Islama bila je stvarna prijetnja. Izvor koji se ponajviše koristio u srednjem vijeku i renesansi bio je popis babilonskih kraljeva koje je početkom II. stoljeća sastavio Ptolomej po uzoru na Beroso djelo o vladavini Nabukodonozora II. Ovi su klasični izvori bili veliko nadahnuće srednjovjekovnim autorima, koji su inspirirani raznim mitovima i hiperbolama o Babilonu počeli stvarati umjetnička djela, među kojima je najpoznatiji bio naravno mit o babilonskoj kuli iz knjige Postanka.¹⁰³

4.2. Prva istraživanja i iskapanja

Naše poznavanje ranog Babilona moralo je biti povezivano od epigrafskih nalaza u Uruku, Nipuru i ostalim bliskim gradovima Mezopotamije s onima iz arheoloških nalazišta i kroz klasične izvore. Babilon su posjetili i opisali brojni povjesničari klasičnog razdoblja uključujući i samog "oca povijesti" Herodota. Iako vrijedni, njihovi su zapisi doduše često varirali, a u točnost tih zapisa mogla se uplitati i politička situacija regije tog vremena. Prva arheološka istraživanja i iskapanja Babilona vodio je Claudius James Rich 1811. godine, te ponovo 1817. godine. On objavljuje knjige u kojima opisuje ruševine i položaj glavnih brežuljaka, a spominje i opisuje ostatke palača i Mardukova hrama, te naravno babilonskih zidina koje su svojevremeno glasile za jedno od čuda svijeta. Plodno tlo za istraživanje tu je također pronašla i francuska ekspedicija koja je na čelu s Juliusom Oppertom i Fulgencom Fresnelom iskopavala područje Babilona od 1852. do 1854. godine. Međutim tragični

¹⁰³ Seymour M., 2014., 77.

je scenarij uništio većinu njihovog truda, jer je splav na kojem se nalazilo više od 40 sanduka raznih predmeta potonio u rijeku Tigris.

Englezi Henry Creswicke Rawlinson i George Smith radili su na iskopinama ponovo 1854. godine, a sljedeću ekspediciju koju je u ime "British Museuma" vodio Hormuzd Rassam bila je među najopsežnijima te je trajala od 1879. do 1882. godine. Obilježili su ju doduše mnoge pljačke iskopina i korištenje mnogih nesofisticiranih oruđa u potrazi za predmetima, no Rassam je svejedno pronašao veliku količinu klinopisnih ploča. Zbog prevelikog žara za iskopavanjem, što je bilo normalno u to vrijeme, načinilo je mnogo štete ovom arheološkom nalazištu.¹⁰⁴

Njemački tim arheologa predvođen Robertom Koldeweyem, upoznati s topografijom područja iz klasičnih izvora, i uz podršku i financiranje Njemačkog orijentalnog instituta nadzirati će prvo znanstveno arheološko iskopavanje u Babilonu. Njihov rad odvijao se svake godine od 1899. do 1917. godine sve dok Prvi svjetski rat nije omeo planove. Primarni cilj iskapanja bio je Mardukov hram i procesijska cesta kojom se nosio Mardukov kip za vrijeme festivala, te naravno bajkovite zidine grada. Na stotine pronađenih ploča, zajedno sa glasovitim lštarinim vratima bili su poslani u Njemačku. Daljnja je njemačka iskopavanja vodio Heinrich J. Lenzen tek 1956. godine i Hansjörg Schmid nakon mnogih političkih nestabilnosti Europe, pa je rad nastavljen tek nakon Drugog svjetskog rata. Već spomenute pljačke Babilona igrale su veliku ulogu u pronalaženju predmeta, a tu su dakako i varljive podzemne vode koje su ponekad spriječavale daljnje iskopavanje određenih dijelova grada. Iskapanjima su raščišćene sve glavne građevine iz I. tisućljeća prije Krista, odnosno iz novobabilonskog i kasnijih razdoblja; perzijskog, seleukidskog¹⁰⁵ i partskog¹⁰⁶.

Sav njihov trud bio je nagrađen pronalazkom velebnih arhitektonskih spomenika koji su već bili poznati iz Biblije. Veliko zanimanje svijeta pobudila su svjetska čuda poput Visećih vrtova i Babilonska kula. No, uz to istraživani su također i hramovi, palače, gradske zidine, ali i stambene četvrti kako bi mogli spoznati svakodnevicu

¹⁰⁴ André-Salvini, B., 2009., 25.

¹⁰⁵ Seleukidi, dinastija koja je u razdoblju od 305. pr. Kr. do 64. pr. Kr. vladala velikim dijelom azijskog dijela carstva Aleksandra Velikog.

¹⁰⁶ Parti, istočnoiranski narod koji je od 247. pr. Kr. do 228. pr. Kr., pod vodstvom kralja Arsaka I, vladao područjem Mezopotamije

Babilona. Stotine grobnica dalo je informacije o pogrebnim obredima i kako su u to vrijeme ljudi zamišljali zagrobni život. Koldewei je uglavnom iskopavao Babilon iz vremena Nabukodonozora II, tj. 6. st. prije Krista što je glasilo za razdoblje najveće moći i sjaja grada. Mnoge su građevine iz vremena Perzijanaca i Grka bile obnavljane, tako da je bilo potrebno pratiti različite građevne periode koji se međusobno preklapaju. Tijekom iskapanja istraživani su i raniji slojevi, a na pojedinim mjestima pronađeni su slojevi iz drugog tisućljeća prije Krista. Međutim, njihova su iskopavanja bila otežana djelovanjem podzemnih voda, tako da se primjerice Hammurabijevo razdoblje moglo procjenjivati samo na temelju slučajnih nalaza. Njemačka su iskopavanja u Iraku zaustavljena zbog Prvog svjetskog rata, pa su se istraživala isključivo i samo najvažnija mjesta. Tijekom posljednjih sto godina europske i arapske ekspedicije otkrile su mnoge spomenike drevne Mezopotamije, među njima i rivale Babilona poput gradova Ninive i Ašura.¹⁰⁷

U nešto novije vrijeme, na iskopine Babilona dolazi Giovanni Bergamini pod pokroviteljstvom Orijentalnog muzeja u Torinu i iračko-talijanskog instituta za arheologiju. Iskopavanja su počela 1974. godine, a nastavila su se topografskim istraživanjima područja 1977. godine. Bergamini se vraća na iskopinu od 1987. do 1989. godine gdje se bavi istraživanjem hramova jugoistočnog dijela grada.

Također valja napomenuti da su tijekom pokušaja restauracije Babilona, određeni predmeti prisvojeni od strane iračke organizacije za antikvitete i nasljeđe. Nažalost zbog političke situacije u državi objave o arheološkim aktivnostima su rijetke.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Matthews R., 2003., 56.

¹⁰⁸ André-Salvini, B., 2009., 28.

5. ARHITEKTURA BABILONA

Babilonska kula

Prema mitu u kojem se Babilonci suprotstavljaju Bogu, vladar Nimrod je osoba koja uspije nagovoriti sve narode koji su u tom trenutku govorili istim jezikom da sagrade visoku kulu koja će dosezati raj na nebu. Gradnja je trajala više od četrdeset godina, a uspon do vrha smatra se da je trajao godinu dana. Prema biblijskim izvorima narod se smatra začaran od strane materijalnih bogatstava, što savršeno odgovara kontekstu Babilona kao velebnog grada i bisera Mezopotamije. Zbog svoje pohlepe, ali i želje da dosegnu bogove, Bog ih je odlučio kazniti. Nije ih izbrisao s lica zemlje kako to često zna biti kada smrtnici na sebe navuku gnjev bogova, već im je pobrkao jezike kako se više ne bi mogli sporazumjeti. Tu nastaje kompletno rasulo prilikom daljnje izgradnje, i unatoč njihovoj prvobitnoj slozi kula ipak ostaje nedovršena i biva napuštena.¹⁰⁹Polazeći od biblijskog mita o *Bâbelu* i zemlji Šin'ar koja se spominje kao mjesto gdje je sagrađena kula. Ta je zemlja poznata u knjigama Biblije (Izaija 11:11 i Zekarija 5:11), a u Septuaginti¹¹⁰ se prevodi kao "Babilonija". Kroz te biblijske izvore koji su se ispostavili i povijesno točni možemo doći do zaključka da je taj spomenik ljudskog neposluha zapravo *Etemenanki*, zigurat koji je glasio kao "Hram temelja neba i zemlje". Visoka građevina, smatrana planinom koja doseže nebesa, a na vrhu je bio hram posvećen Marduku. Babilonci su takve građevine nazivali ziguratima, što se može prevesti kao "rastuća zgrada" i bile su orijentalni ekvivalent egipatskim piramidama. Zigurati su bili ključne građevine mnogih gradova jer su bili povezani s kultovima i štovanjem određenog božanstva. Arheolozi su pronašli 19 takvih zgrada u 16 gradova, dok se za još 10 zna isključivo iz pisanih izvora, dokazujući time svoju važnost kao duhovno središte i kontakt s bogovima drevne Mezopotamije.¹¹¹

Nemamo puno dokaza o tome kako je sam zigurat izgledao, ali je zasigurno bio impozantan. Danas je neugledno brdo jer ga je Aleksandar Makedonski razrušio u pripremi za obnovom koja se nikada nije dogodila; ruševine su bačene na brežuljak

¹⁰⁹ Goldstein, D., 1988., 48.

¹¹⁰ Septuaginta – Najraniji poznati prijevod Starog zavjeta s hebrejskog na grčki jezik iz 3. stoljeća prije Krista.

¹¹¹ George A.R.: 1999., 165.

imenom Homera. U Nabukodonozorovo doba morao je biti uistinu impresivan prizor. Nema sumnje da su autori Biblije na umu imali zigurat Babilona kada su pisali o mitu babilonske kule. Bio je to pokušaj ljudi da dosegnu nebesa. Njegovi graditelji pozivaju ljude da izgrade grad, i kulu čiji će vrh biti u nebesima. Ovaj je plan zabrinuo Boga do te granice da je pobrkao jezike ljudi kako bi im umanjio moć. Ovo je samo početak onoga što će napraviti; i ništa što namjeravaju je nemoguće za njih. Herodot, ili njegovi izvori, su jednako bili impresionirani kulom. Napisao je: "Kula ima čvrst središnji toranj, jedan stadion u dužini i jedan u širini, s drugim podignutim na njemu, i onda treći, i tako sve do osam. Svih osam tornjeva se može uspeti spiralnim putem s vanjske strane, i na pola puta do gore nalaze se sjedišta za one koji se penju da se odmore. Na samome vrhu najvišeg tornja stoji veliki hram s divnim ležajem, bogato prekrivenim, i zlatnim stolom pokraj. Svetište na sadrži kip i nitko ne provodi noć tamo, osim jedne asirske žene, same, koga god je to bog odabrao. (Hdt. 1.181)."¹¹²

Rekonstrukcija zigurata je iznimno diskutabilno pitanje u ovom znanstvenom polju. Postoji samo jedan antički prikaz zigurata, čiji detalji su nejasni. Pojavljuje se na reljefu koji je djelomično neobjavljen, a bio je iskopan od strane Njemačke ekspedicije 1917. godine, no sada je dio privatne kolekcije. Pokazuje kralja Nabukodonozora pokraj tipičnog mezopotamijskog stepastog tornja sa sedam katova, i sadrži kratki natpis koji identificira toranj kao Etemenaki. Duži natpis na reljefu, koji nije objavljen, sadrži graditeljski izvještaj kralja Nabukodonozora. Reljef također sadrži plan koji je teško za pročitati. Ostali nacrti su pronađeni na raznim klinopisnim pločama, koji pružaju neke mjere, no ti ostavljaju puno prostora za interpretaciju. Po ovim dokazima možemo zamisliti babilonski zigurat kao toranj sa sedam katova koji je doseže do nebesa, ali mu ne znamo točnu visinu ili kako je izgledao. Sam po sebi, zigurat je postao stilska metafora koja je definirala Babilon u zapadnoeuropskoj misli, i kao takav bio je predstavljen u mnogobrojnoj zapadnjačkoj umjetnosti. Naravno, nedostatak stvarnih ruševina dozvolilo je da se mašta umjetnika otme kontroli. Toranj je bio simbol ljudske oholosti, ali također i domišljatosti i napretka, ideje koje također pronalazimo u zapadnjačkoj literaturi. Stvaran izgled zigurata je tako zaboravljen i zamijenjen idejom: nevjerojatan spomenik koji je predstavljao najvišu granicu ljudskih postignuća.

Uzdignutost zigurata bila je glavna vizualna značajka, i njegova postojanost u širokom, ravnom krajoliku učinila je ovaj prizor još privlačnijim oku. Nedavno je dan

¹¹² Van De Mieroop, M., 2003., 264.

zanimljiv prijedlog koji veže okomitu os s vodoravnom. Oblik zigurata s njegovih sedam katova može se gledati kao temelj hrama, u kojem katovi odgovaraju vrtovima i sobama. Sam zigurat može se gledati kao okomiti hram. Sam vrh, gdje Herodot stavlja svetište u koje nitko osim jedne svećenice ne ulazi, podudara se tako s unutrašnjim ćelijama hrama, nedostupan za sve osim par odabranih svećenika, postavljen na kraj pravocrtnog niza soba.¹¹³

Slika 5. Babilonska kula

¹¹³ Van De Mieroop, M., 2003., 265.

Bedemi grada

Velebni su zidovi bili granica između grada i ostatka nerazvijenog svijeta. Na taj su način shvaćali svoje okruženje, unutar zidina mjesto je sklada i reda, a izvan njih žive neprijatelji, barbari, životinje i duhovi koji simboliziraju kaos i treba ih se držati podalje od grada. Zidovu su davali tu sigurnost, odvajajući te dvije suprotstavljene cjeline. Nabukodonozor II. je podižući te fortifikacije imao na umu samo što bolje zaštititi svoj grad i svoje podanike jer je to njegova dužnost koju mu je na ramena stavio Marduk. Vanjski su zidovi imali opseg od 18 kilometara i 3 reda zidova, s tim da je unutrašnji bio širok 7 metara i napravljen od cigle sušene na suncu, te je imao tornjeve za strijelce postavljene na svaka 44 metra. Razmak od 12 metara odvajao ga je od druga dva vanjska zida, oba napravljena od cigle postavljeni su jedan do drugog. Srednji zid bio je širok oko 7 metara, a zadnji koji je bio uz jarak bio je 3 metra. No, čak ni onaj razmak od 12 metara nije bio prazan, već je bio popunjen raznim građevinskim materijalom sličan šljunku, pa se pretpostavlja da čak i Herodotova priča o tome da po njemu može prolaziti i kočija nije toliko napuhana.¹¹⁴ Ako uzmemo u obzir način na koji su zidovi, odnosno njihova vrata ukrašeni, možemo shvatiti zašto su uvršteni među sedam svjetskih čuda antičkog svijeta. Unutrašnjoj grada također je imala monumentalne zidove, nešto manje ali zato simetrične. Arheološka nam istraživanja potvrđuju da su bili udaljeni 7 metara jedan od drugog i napravljeni na sličan način i od istog materijala, i da su bili široki 3 i 6 metara. Iako manje impresivni od vanjskih zidova, njihova je svrha bila da ocrtavaju granicu reda i blagostanja. Kako je grad bio ogromne veličine, pretpostavlja se da su ti zidovi simbolizirali četiri strane svijeta, pa da su se zbog toga kraljevi često nazivali "kraljevima četiri strane svijeta."¹¹⁵

Nabukodonozor u više navrata govori o utverdama koje je podigao da grad i pregrađa ogradi i zaštititi sa sjeverne i istočne strane: "Da se zloba i pakost ne obruše na Babilon, da se ratište ne približi Imgur-Enlilu, zidu babilonskome, učinih ono što ne čini nijedan kralj prije mene, te oko istočnog oboda Babilona podigoh utvrđeni zid. Prokopah kanal i bočni mu zid, obložen bitumenom i pečenom opekom, podigoh visoko kao planinu". Ovaj opis odgovara nalazima njemačkih arheologa, koji su izračunali ukupnu dužinu bedema i raščistili ga u dužini od 830 m. Površina ograđena trostrukim

¹¹⁴ Van De Mieroop, M., 2003., 265.

¹¹⁵ Isto, 266.

zidom od pečene opeke s brojnim kulama pružala se 5 km od sjevera prema jugu i gotovo isto toliko od zapada prema istoku, do obale Eufrata.¹¹⁶

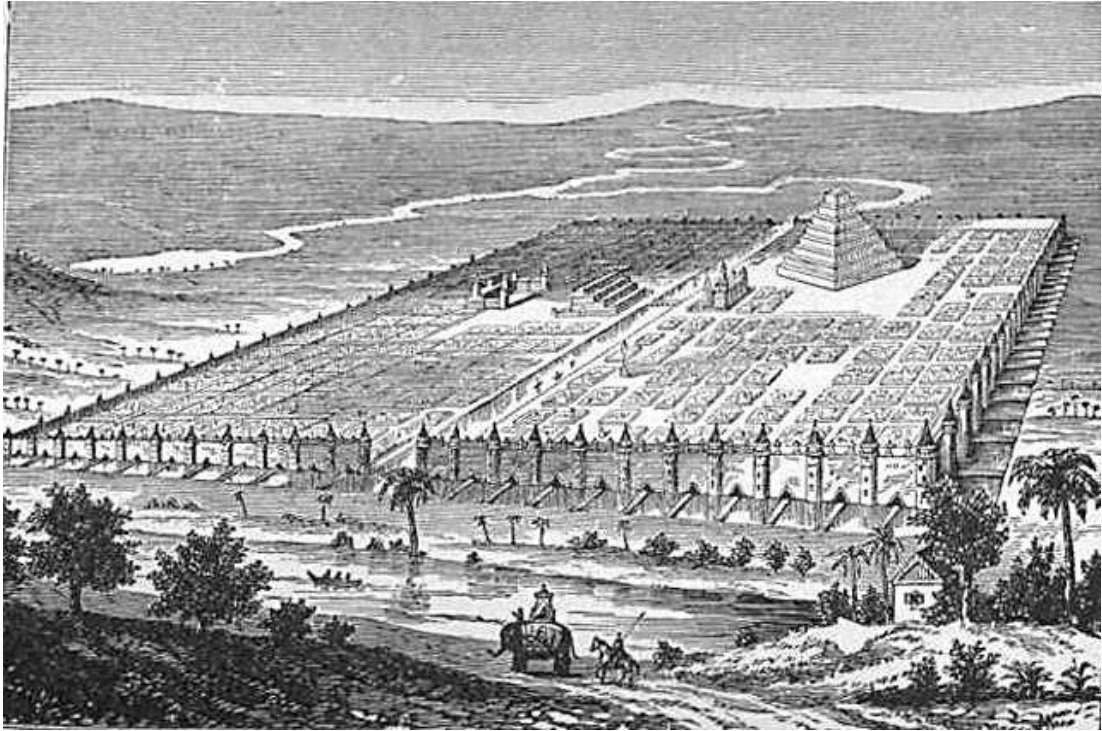
Opis u jednom metrološkom zapisu iz novobabilonskog razdoblja, u kojemu je nabrojeno ukupno 120 kula i 5 vrata, a prema raščišćenim nalazima bi odgovarale tlocrtu, vjerojatno se odnosi na *utvrđeni zid*. Možda je to bio podsjetnik Nabukodonozorovih inježnjera i zidara, ili upute vojnicima koji su morali stražariti i braniti zidine. Zid započinje na Eufratu i završava *Obalnim vratima*, koja su vjerojatno izlazila na cestu prema jugu i Perzijskom zaljevu. A prva spomenuta vrata, *Vrata kanala Šuhi*, vjerojatno su bila otvorena na suprotnoj, sjevernoj strani. Položaj trojih vrata u sredini – *Vrata kanala Madanu*, *Vrata Gišhu* i *Vrata sunca bogova* moguće je locirati po brojnim kulama između njih.¹¹⁷

Opis koji pronalaze njemački arheolozi svjedoče o tome kako je Nabukodonozor u par navrata govorio kako je ogradio Babilon sa sjeverne i istočne strane kako se rat ne bi približio babilonskim zidovima. Hvali se također da niti jedan vladar prije njega to nije učinio, a nabroja se čak do 120 kula i 5 vrata koji odgovaraju tom opisu arheologa koji su iskopavali bedeme u dužini od 830 metara. Prema Herodotovim zapisima o zidovima starobabilonske dinastije doznajemo da su prvobitni zidovi koje je Sumuabum podigao bili u biti na mjestu gdje je u novobabilonskom razdoblju bila granica koja je označavala unutrašnji dio grada. Kako je podizanje zidina označilo jedan veliki preokret u razvoju babilonske kulture, tako su i sami zidovi bili divinizirani pa je tako gradski zid dobio ime “Bog Enlil je milostiv“, a vanjski se jednostavno zvao “Enlilov bedem“.¹¹⁸

¹¹⁶ André-Salvini, B., 2009., 60-62.

¹¹⁷ Isto.

¹¹⁸ MacGinnis J., 2014., 69.

Slika 6. Babilonske zidine

Ištarina vrata

Nijemac Robert Koldewey i njegov tim arheologa prvi su pronašli i iskopali Ištarina vrata 1902., te su bili toliko očarani da su dali napraviti rekonstrukciju samih vrata koja se danas nalazi u muzeju u Berlinu. Ukrasni motivi bikova i zmajeva u isto vrijeme oduševljavaju i tjeraju strah u kosti onima koji sa lošim namjerama pristižu u grad. Dodir mističnog im daje plava boja koja se ovisno o periodu dana stapa s okolinom, ili snažno ističe i šalje poruku onima koji prilaze. Vrata su dakako posvećena babilonskoj božici Ištar, koju znamo iz Epa o Gilgamešu. Naime radi se o božici koju se veže za ljepotu, ljubav, plodnost i pravdu, a prvobitno je bila štovana u Sumeru, pa preko Akada dolazi do Babilona i Asirije.¹¹⁹

¹¹⁹ Nedomački, V., 1978., 462-463.

Kao način ulaska u grad, Ištarina vrata bila su važna tijekom godišnjeg procesijskog festivala. U to je vrijeme kip Marduka, koji je prebivao van gradskih zidina ulazi ponovo u grad. Još jedan naziv za njih je "Prolaz kraljeva", a prolazeći kroz nj, kralj je potvrđivao svoju moć. Pravocrtna je ulica olakšavala mimohod, a kada se već uđe između zidova, ulica vodi direktno do mjesta gdje je bilo smješteno Mardukovo svetište.¹²⁰

Ištarina su vrata bila jedan od najdražih projekata Nabukodonozora, a građevinski zapisi govore kako ih je par puta obnavljao. Prije dolaska do njih, posjetitelj je morao šetati 200 metara između dva visoka bedema na kojem je bilo prikazano 120 bikova i zmajeva, oblikovani u basreljefu i svijetlo obojani u glaziranoj plavoj pozadini. Noći su vidjivi samo svijetli obruči i životinje, dok se plavetnilo zidova stapalo s mrakom. Danju su glazirane cigle svjetlile kao kamen pečata.¹²¹

Paradoks ovih vrata je iznimno jak. Neprijatelji su se osjećali okruženi i suprotstavljeni uzvišenim bićima koji štite grad od njihovog napada. S druge strane, posjetitelji su bili privučeni gradu, već obgrljeni zaštitničkim duhom 200 metara prije ulaska kroz vrata.¹²²

Slika 7. Ištarina vrata

¹²⁰ Van De Mieroop, M., 2003., 267.

¹²¹ Isto.

¹²² Isto.

Viseći vrtovi

Predivno arhitektonsko dostignuće dogodilo se u vrijeme vladavine Nabukodonozora koji je za svoju ženu dao izgraditi viseće vrtove, baš kakve je navikla gledati u svojoj domovini Mediji. Otkrio ih je 1899. njemački arheolog Rober Koldewey kada je započeo s iskapanjem Babilona, te ih pronalazi na točnom mjestu gdje antički spisi smještaju to svojevrsno čudo graditeljstva. Osoba zaslužna za projektiranje visećih vrtova bila je Semiramida, za koju se smatralo da je obdarena božanskim moćima. Svojim pomalo mitskim izgledom i oponašanjem prirodnog planinskog krajolika na kojemu su cvjetali vrtovi zasigurno su plijenili poglede ondašnjeg svijeta.¹²³

U novije su vrijeme pronađeni gradovi što danas leže u pustim krajevima u obliku čudesnih i golemih humaka. Danas jedva možemo predočiti njihov sjaj i moć, no uz rad arheologa možemo barem kroz njihovu ostavštinu proživljavati veličanstveno doba velikih civilizacija. Područje Mezopotamije je neiscrpno vrelo ruševina, podataka i predmeta koji nas vode na nezaboravan put kroz vrijeme.

Život i društvo Asirije bilo je centralizirano oko vojnih pohoda, te snažnik ratnika koji su uljevali strah duž Mezopotamije, no nakon pada njihove civilizacije, ponovo se uzdiže vječni grad Babilon s najjačim vladarom tog vremena. Nabukodonozor uvodi Babilon u novo zlatno doba i daje izgraditi novo svjetsko čudo, viseće vrtove. Kako je čovjek oduvijek imao želju mijenjati svoju okolinu, prilagoditi ju svojim potrebama, što najbolje vidimo po razvijenom sustavu navodnjavanja, tako možemo vidjeti tu istu implementaciju u genijalnom tlocrtu Semiramidinih vrtova. Kako bi svojoj ženi umanjio čežnju za prirodnim ljepotama njene domovine u Mediji, bujno zelenilo bilo je posađeno na svakoj stepenici glasovitih vrtova, a pretpostavlja se da je dužina jedne bila oko 30 metara. Platforme su terasa bile izgrađene od masivnih kamenih ploča različitih oblika koje su bile pokrivene jednim slojem trske i potom zalivene asfaltom. Na to je nasut debeo sloj plodne zemlje koji je bio dovoljan da na njemu rastu čak i male šume.

¹²³ Gööck, R., 1973. 12.

O samoj Semiramidi ne zna se puno, mnogi joj autori pripisuju mitsku pozadinu, što ide ruku pod ruku činjenici da su žene vodile uglavnom vodile zatvoreni život i nisu toliko dolazile do izražaja u to vrijeme. Možda joj baš ta zatvorenost bila inspiracija za oblikovanje vrta, kroz koji je i sama proživljava neku vrstu slobode, zelenila u pustinji.¹²⁴

Prilikom iskapanja Babilona 1903. Koldewey je koristio posebnu arheološku tehniku koju je sam razvio kako bi mogao prepoznati i iskopati arhitekturu čija je jezgra bila u glinenim ciglama. Kako su viseći vrtovi građeni na sličan način uspio je potvrditi njihovo postojanje i time potvrditi natpise antičkih autora koji su pisali o ovome svjetskom čudu. Njemački je asirolog također opisao moguću konstrukciju stavljajući u prvi plan ravni pokrov nad svodovima, stepenastu građu koja je davala vrtovima prirodan oblik što je omogućilo navodnjavanje kojim se hranila bujna vegetacija samih vrtova, a u isto vrijeme i hladila donje prostorije.¹²⁵

Slika 8. Viseći vrtovi Babilona

¹²⁴ Sekulić-Gvozdanić, S.1998., 22-24.

¹²⁵ Sekulić-Gvozdanić, S. 1998., 27.

Mardukov hram

Poznat pod nazivom Esagila, Mardukov hram je bio jedan od najvećih arhitektonskih kompleksa drevnog Babilona. Ploča o Esagili, kao jedan od najvažnijih dokumenata o kompleksu hramova, koju je prvi pronašao asirolog George Smith 1876. godine govori nam o tlocrtu samog hrama koji u prijevodu znači "hram koji podiže glavu", no dotiče se također i Etemenankija koji je bio odvojen ulicom širokom 80 metara. U suštini hram je bio četverokutnog oblika s dvorištem okružen sobama, te dva vlika dvora sa istočne strane. Visoki su zidovi okruživali i štitili hram, a ulaz u sam hram je vjerojatno bio ograničen samo za visoke svećenike kulta Marduka. Vanjski dio bedema bio je sačinjen od sedam vrata zaštićenih od strane kipova zmajeva napravljenih od bakra. Marduk je svoju nadmoć nad svim drugim bogovima uspostavio tijekom vladavine Nabukodonozora I., koji je natjerao Elam da plati za svoju invaziju jer su ukrali Mardukov kip, te ga vraća u Babilon. Cjelokupni se kompleks odražava kroz stoljeća razaranja i ponovnu obnovu hrama od strane babilonskih kraljeva, pogotovo Nabukodonozora II., koji je obnovio hram, čime je još više zaživila vjera u Mardukovo vrhovništvo, pa je Babilon postao ne samo bogata metropola već i sveti grad.¹²⁶

Kao i kod Ištarinih vrata posjetitelj je morao šetati između tih zidina, vjerojatno također ukrašeni uzvišenim simbolima, pa bi se osjećao isti paradoks odbijanja i pozivanja. Kompleks je također imao golemo otvoreno dvorište, ali je nejasno tko je imao pristup njemu. Promatrač izvana možda nije istinski mogao cijeniti visoku strukturu unutrašnjosti.¹²⁷

¹²⁶ Nedomački, V., 1978., 474-480.

¹²⁷ Van De Mieroop, M., 2003., 270.

Slika 9. Esagila

6. ZAKLJUČAK

Babilonija je bila regija u antičkoj Mezopotamiji, a grad Babilon, čije su ruševine dio današnjeg Iraka, osnovan je prije više od 4000 godina kao mala luka na rijeci Eufrat. Izrastao je u jedan od najvećih gradova antičkog svijeta pod vladavinom Hamurabija. On je pokorio svoje rivale u regiji i uspostavio pravnu državu koja je također bila poznata po svojim matematičarima i astronomima. Do kraja njegove vladavine cijela je Mezopotamija bila ujedinjena pod jednim vladarom po prvi put nakon Sargona, a svoj poznati zakonik dao je upisati na stelu.

Nakon njegove smrti Babilon uništavaju Hetiti, što daje priliku Kasitima da ovladaju gradom i uspostave svoju hegemoniju koja je trajala gotovo tri stoljeća. Ovime vidimo kako je nedostatak snažnog vladara natjerao Babilon u mračno doba. Nakon što je Babilon ponovo bio uništen u vrijeme asirskog kralja Sanheriba dolazi do kratkotrajnog preporoda kada Nabopolasar dolazi na vlast. Njegov sin Nabukodonozor uvodi Babilon u njegovo zlatno doba, unatoč tome što je u Bibliji poznat kao vladar koji uništava Jeruzalem i odvodi Židove u ropstvo. Za njegovo su vrijeme također napravljeni "viseći vrtovi" koji se smatraju za jedno od velikih čuda svijeta. Njegovi su nasljednici imali težak posao, budući da su bili smješteni u krivo vrijeme na krivom mjestu, kada je živio jedan od najvećih osvajača tog vremena, Kir Veliki, koji je nakon pohoda na Tursku okrenio svoj mač prema Babilonu. Židovi su Perzijance dočekali kao osloboditelje, no Mezopotamija nakon toga postaje samo još jedna perzijska provincija.

Ono što je nevjerojatno kod Babilona i njegovih žitelja jest ta absurdna moć da se svaki put kao feniks ponovo iz pepela rađaju, kako im razni osvajači razore grad, dolaze novi vladari koji sa svojim marljivim stanovništvom obnavljaju i liječe rane rata.

Kao sjedište kulture, duhovnog života, graditeljstva i arhitekture i trgovine antičkog svijeta ostavio je svoj pečat u povijesti ne samo Mezopotamije, već i cijeloga svijeta. Dostignuća njegovih ljudi odjeknula su u povijesti čovječanstva, pa tako da se i danas koriste metafore vezane za Babilon, no kroz biblijske izvore saznajemo da često i u negativnom smislu. Nažalost, kao svemu, i ovome biseru Mezopotamije morao je doći kraj, baš kao što je prorok Izaija prerekao. Od Babilona je ostao samo pijesak i brežuljak na kojem je nekoć počivalo jedan od najutjecajnijih gradova u povijesti. Baš kao i Gilgameš, Babilon će u svojoj besmrtnosti uživati kroz mnogobrojne mitove, zapise i priče koje imamo priliku proučavati zbog predanosti arheologa svome radu.

7. LITERATURA

Avdijev V.I.: *Istorija starog istoka*, Beograd 1952.

André-Salvini, B.: *Babilon*, s fancuskog prevela Mihaela Vekarić, Kulturno informativni centar, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, listopad 2009.

Banjević B.: *Ancient Eclipses and Dating the Fall of Babylon*, in: *Publ. Astron. Obs. Belgrade N° 80 (2006) pp.*

Bierbrier M.L.: *Hincks, Edward (1792–1866)*, Oxford Dictionary of National Biography, Oxford University Press, 2004.

Bosworth A.B.: *Conquest and empire: The reign of Alexander the Great*, Cambridge University Press, 1988.

Brodnjak, V. (ur.): *Povijest svijeta – od početaka do danas*, Naprijed, Zagreb 1977.

Charpin, D.: *The History of Ancient Mesopotamia: An Overview*, Academic Press et Göttingen, 2002.

Contenau, G.: *Everyday Life in Babylon and Assyria*, E. Arnold, 1954., the University of Michigan.

Cravetto, E.(ur.): *Prapovijest i prve civilizacije*, Glavni urednik hrvatskog izdanja: prof. dr. Ivo Goldstein, Europapress holding d.o.o., Zagreb, 2007.

Dusinberre E.: *Aspects of Empire in Achaemenid Sardis*, University Press, Cambridge 2003.

Harper, F. R.: *The Biblical world volume XIV, July, 1899, Nebuchadnezzar, King of Babylon (604-561 B.C.)*, The University of Chicago.

George A.R.: "*E-sangil and E-temen-anki, the Archetypal Cult-centre?*" u J. Renger, *Babylon: Focus mesopotamischer Geschichte, Wiege früher Gelehrsamkeit, Mythos in der Moderne*, Saarbrücken, 1999.

George A.R.: *Babylonian Topographical Texts*, 1992.

Goldstein, D.: *Židovska mitologija*, Otokar Keršovani, Opatija, 1988.

Gööck, R.: *Sva čuda svijeta*, Mladinska knjiga, 1973.

Graslin-Thomé L.: *Long-distance trade in Neo-babylonian Mesopotamia: the effects of institutional changes*. in J. C. Moreno Garcia. *Dynamics of Production in the ancient Near East 1300-500BC*, Oxbow, pp.167-186, 2016.

King James: *The Old Testament*, translated out of the original tongues: and with the former translations diligently compared and revised, by his majesty's special command, Printed in the United States of America 4/2014.

King L.W.: *The Code of Hammurabi*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2012.

Levin, Judith: *Ancient world leaders – Hammurabi*, Chelsea House Publishers, 2009.

Luckenbill, D.D.: *The Annals of Sennacherib*, Composed and Printed by The University of Chicago Press, Chicago, Illinois, 1924.

MacGinnis J.: *Herodotus' Description of Babylon*, Trinity College, Cambridge, 2014.

Mariottini C.: *Nebuchadnezzar: King of Babylon*, in *The Biblical Illustrator* 31, 2005.

- Mieroop, Van De, M.: *King Hammurabi of Babylon - A biography*, 2005.
- Mieroop, Van De, M.: *Reading Babylon*, u *American Journal of archaeology*, 2003.
- Moorey, P.R.S. *A Century of Biblical Archaeology*, Louisville: Westminster/John Knox Press, 1991.
- Nedomački, V.: *Arheologija Bliskog istoka, Beograd, 1978.*
- Obradović, D.: *Arheologija i Biblija*, Zagreb, 2015.
- Oppenheim L.: *Ancient Mesopotamia: Portrait of a Dead Civilization*. University of Chicago Press, 1977.
- Opificius, Ruth, 105, u: Bleicken, J. et al., *Povijest svijeta od početka do danas*, 1977.
- Pritchard J.B.: *Ancient near eastern text: Relating to the Old Testament*, 1969.
- PRUZSINSKY R.: *Mesopotamian Chronology of the 2nd Millennium B.C.*, 2009.
- Raguž, J.: *Iščezli narodi svijeta, Zagreb, Meridijani, 2003.*
- Robinson H.S., Wilson N.: *Mitovi i legende svih naroda*, Rad, Beograd, 1976.
- Saggs, H.W.F.: *Everyday life in Babylonia and Assyria*, B. T. Batsford, 1965.
- Saggs, H.W.F.: *The Greatness That Was Babylon*, International Standard Bible Encyclopedia, 1962.
- Sandars N.K.: *The Epic of Gilgamesh*, Published by the Penguin Group, London, 1960.

Sekulić-Gvozdanović, S.: *Žena u arhitekturi*, 1998.

Seymour M.: *Babylon: Legend, History and the Ancient City*, I.B. Tauris, 2014.

Siddiqui E.: *The Persian Domintion and its Impact on Gandhara Region*, *Journal of Asian Civilizations*, 2009.

Warraich T. A.: *Cultural impact of the Achaemenian on ancient Pakistan*, *A Research Journal of South Asian Studies*, 2012.

Weir J. D.: *The Venus Tablets of Ammizaduga*, Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, Leiden, 1972.

7.1. Internetske stranice

Slika 1. Izvor: <http://linesandprecepts.com/2014/06/02/who-were-the-sumerians/>

Slika 2. Izvor: www.reddit.com/map_of_hammurabis_babylonian_empire_circa_1750_bc/

Slika 3. Izvor: <https://www.ancient.eu/image/6930/hammurabis-law-code/>

Slika 4. Izvor: <https://www.ancient.eu/image/2570/hero-overpowering-a-lion/>

Slika 5. Izvor: <https://www.ancient-origins.net/myths-legends/tower-babel-001583>

Slika 6. Izvor: <https://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/babylon-walls.htm>

Slika 7. Izvor: <https://www.britannica.com/topic/Ishtar-Gate>

Slika 8. Izvor: <https://www.ancient.eu/image/9064/hanging-gardens-of-babylon/>

Slika 9. Izvor: <https://www.livius.org/pictures/iraq/babylon/esagila-model/>

8. SAŽETAK

Babilon je najpoznatiji grad drevne Mezopotamije čije ruševine leže u današnjem Iraku. Ime dolazi od *bav-il* što u akadskom jeziku tog vremena znači "Vrata bogova", a "Babilon" dolazi iz grčkog jezika.

Babilon je izgrađen u jednom vremenskom periodu prije vladavine Sargona Velikog koji je vladao od 2334. – 2279. prije Krista i tvrdi da je gradio hramove Babilona. U njegovo vrijeme, smatra se da je Babilon bio manji grad ili luka na rijeci Eufrat.

Poznata povijest Babilona počinje s najpoznatijim kraljem, Hamurabijem, koji dolazi na vlast nakon svog oca Sin-Muballita i vrlo brzo pretvara grad u jedan od najsnažnijih i najutjecajnijih gradova cijele Mezopotamije. Bio je najznačajniji vladar prve babilonske dinastije koja je na vlasti u Babilonu bila od dvadesetog i održala se do kraja sedamnaestog stoljeća prije nove ere. Hamurabi nije mijenjao vladarsku ideologiju tog vremena, on je bio kralj svim žiteljima svoje države. Morao je brinuti za svoje podanike, osiguravati im hranu i osjećaj sigurnosti. To je zahtijevalo i poseban odnos prema božanstvima. Hamurabi je ove dužnosti ozbiljno shvaćao kroz svoju vladavinu i prihvatio je tu ulogu. Za njegove vladavine Babilonci su poznavali različite skupine zakona, a najpoznatiji je dakako Hamurabijev zakonik. Najpoznatije pravilo Hamurabijevog zakonika "oko za oko, zub za zub" se također nalazi u židovskoj Bibliji.

Nakon njegove smrti, carstvo se raspada i opada u snazi i veličini vrlo brzo. Hetiti ga s lakoćom opustoše 1595. godine prije Krista, time otvarajući put Kasitima koji su prigrabili tron i vladali Babilonom oko tri stoljeća. Asirci dolaze na vlast nakon toga s kraljem Senharibom protiv kojeg se Babilonci bune, a on im uništava grad kako bi ih naučio pameti.

Nakon pada asirskog carstva Kaldejac Nabopolasar se uspinje na tron i pametnim sklapanjem savezništava stvara Novobabilonsko carstvo. Njegov sin Nabukodonozor II, obnavlja grad i podiže neke od najljepših građevina koje je antički svijet vidio. Iako se smatra da je Herodot preuveličavao u svojem opisivanju grada, nadahnua je mnoge druge pisce koji su također zabilježili veličanstvenost Babilona. Za vrijeme Nabukodonozora izgrađeni su zidine, legendarni Viseći vrtovi i impozantna lštarina vrata.

Novobabilonsko carstvo nastavilo je postojati pod vladavinom Nabonida, no 539. godine prije Krista carstvo pada pred Kirom Velikom i Perzijancima. Pod

perzijskom vlasti grad je i dalje bio središte edukacije i umjetnosti, a Kir i njegovi nasljednici su od grada načinili administrativno središte svojeg carstva.

Samo 200 godina kasnije, Perzija biva pokorena od strane Aleksandra Makedonskog, a Babilon pridobiva njegovu naklonost. Htio je obnoviti grad, no umire prije nego što je uspio svoj naum provesti u djelo.

Grad je polako padao u zaborav, a za muslimanskih osvajanja i ono malo što je ostalo biva pometeno, i s vremenom, zakopano ispod pijeska. U 17. i 18. stoljeću europski se putnici počinju zanimati za područje Mezopotamije gdje pronalaze brojne predmete. Ti klinopisni zapisi i ploče dovode do povećanja interesa za regiju i do 19. stoljeća, privlači ljude zainteresirane za biblijsku arheologiju, poput Roberta Koldeweya, koji otkriva ruševine "Vrata bogova".

Ključne riječi: Babilon, Vrata bogova, Eufrat, Hamurabi, Nabopolasar, Nabukodonozor, Viseći vrtovi, Ištarina vrata, Kir Veliki, Aleksandar Makedonski, Robert Koldewey

8.1. SUMMARY

Babylon is the most famous city from ancient Mesopotamia whose ruins lie in modern-day Iraq. The name is comes from to *bav-il*, which in the Akkadian language of the time, meant “Gate of God“ and “Babylon“ coming from Greek.

Babylon was built in a specific time frame before the rule of Sargon the Great who reigned from 2334-2279 BC., and claimed to have built temples at Babylon. At that time, Babylon seems to have been a minor city or perhaps a port town on the Euphrates River.

The known history of Babylon, begins with its most famous king, Hammurabi who came to power after his father Sin-Muballit and he rapidly transforms the city into one of the most powerful and influential cities in the whole region of Mesopotamia. He was the most significant ruler of the first babylonian dynasty which reigned from 20. to 17. century BC. Hammurabi didn't change his ruling ideology, but was rather a king to all the citizens of his land. He had to care for his subjects and provide them with food and a general feeling of safety. That required a special bond with the gods. Hammurabi took his duties seriously throughout his rule and accepted his role. During his reign the Babylonians were accustomed to a set of laws, but his by far the most famous one was the code of Hammurabi. The best known rule from his code of laws was “an eye for an eye, a tooth for a tooth“ and it is also present in the Hebrew Bible.

Following Hammurabi’s death, his empire fell apart and Babylonia dwindled in power and size until Babylon was easily sacked by the Hittites in 1595 BCE. paving the way for the Kassites that claimed the throne and ruled for about 3 centuries. After that the Assyrians established their rule with the king Sennacherib which suffers multiple riots from the Babylonians, so he decides to raze the city in order to teach them a lesson.

After the fall of the Assyrian Empire, a Chaldean named Nabopolassar took the throne of Babylon and, through careful alliances, created the Neo-Babylonian Empire. His son, Nebuchadnezzar II restores the city and builds some of the most beautiful buildings that the ancient world has ever seen. Although Herodotus exaggerated when he described Babylon, he inspired a lot of other writers that wanted to capture the magnificence of Babylon. During his time, the famous walls were build, the legendary Hanging gardens and the imposing Ishtar gate.

The Neo-Babylonian Empire continued to exist under the rule of Nabonidus, but in 539 BC it fell to Cyrus the Great and the Persian army. Under the Persian rule the city still remained the center of education and arts, and Cyrus and his successors made it the administrative capital of their empire.

After just two hundred years, the Persian Empire fell to Alexander the Great in 331 BCE, he also gave great reverence to the city. He also wanted to rebuild the city but he died before he could put his plans into motion.

The city started to slowly deteriorate, and during the Muslim conquests the little that was left of it was swept away and in time, buried beneath the sands. In the 17th and 18th centuries European travelers began to explore the area of ancient Mesopotamia finding various items. These cuneiform blocks and statues led to an increased interest in the region and, by the 19th century, an interest in biblical archaeology drew men like Robert Koldewey who uncovered the ruins of the Gate of the Gods.

Key words: Babylon, Gate of the Gods, Euphrates, Hammurabi, Nabopolassar, Nebuchadnezzar, the Hanging gardens, Ishtar gate, Cyrus the Great, Alexander the Great, Robert Koldewey